गाउँ पाश्र्वचित्र

२०७५

सुनकोशी गाउँपालिका

गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय

रामटार, सिन्धुली

३ नं. प्रदेश नेपाल

सुनकोशी गाउँपालिकाको नक्सा

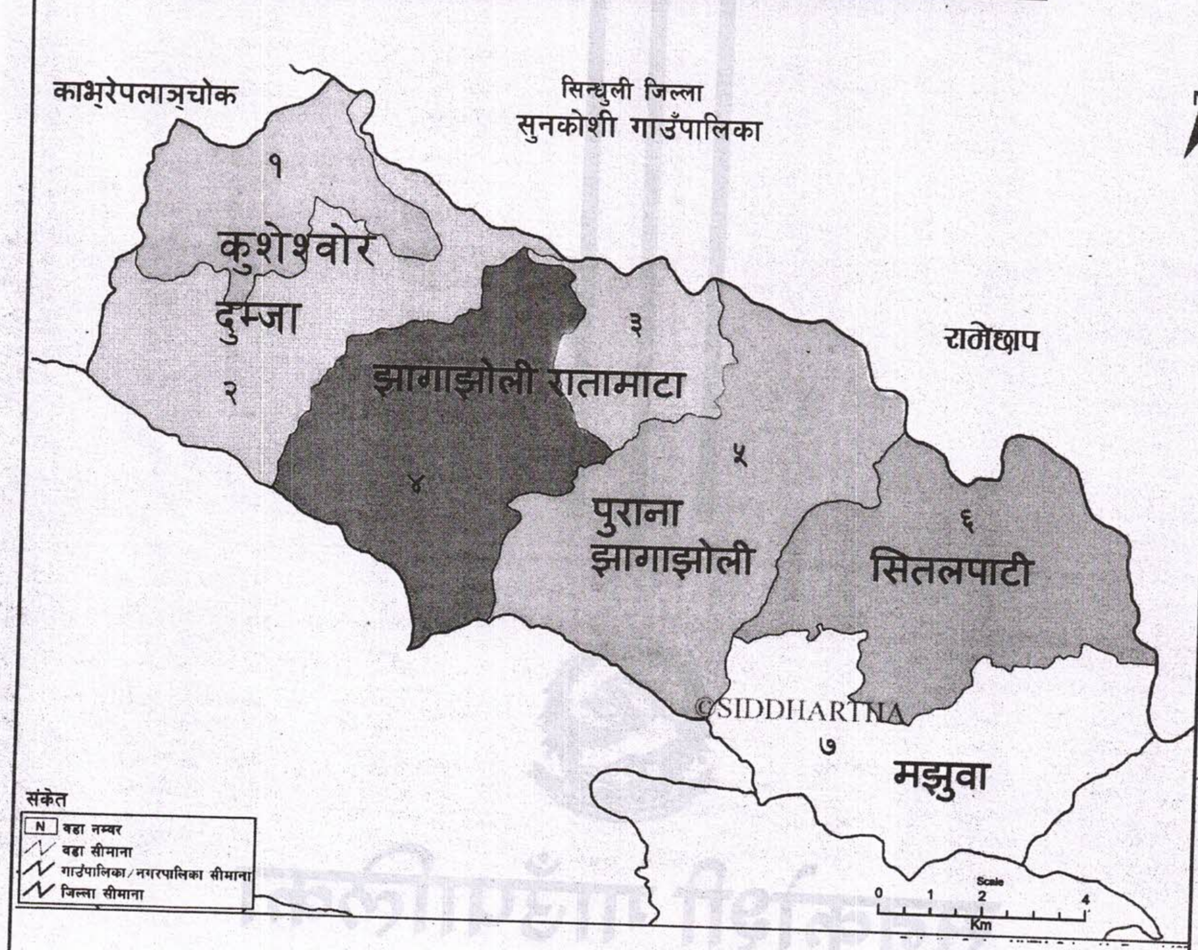

विषयसूची

खण्ड-१: भूमिका

१.१	पृष्टभुमि	१
१.२	गाउँपालिका प्रोफाइल तयारीको औचित्य	१
१.३	उद्देश्य	२
१.४	वस्तूगत विवरण तयारीका उद्देश्यहरू	२
१.५	पार्श्वचित्र तयारीका लागि तयार गरिएका फारममा सुचना सङ्कलन	२
१.६	बस्तीस्तरमा प्रत्यक्ष अध्ययन भ्रमण	२
१.७	सुचना विश्लेषण	३
१.८	सरोकारवालाहरूसाग छलफल	३
१.९	वस्तूगत विवरण तयारी	३

खण्ड-२: सुनकोशी गाउँपालिकाको परिचय

२.१	गाउँपालिकाको संक्षिप्त परिचय	४
२.२	राजनीतिक तथा प्रशासनिक विभाजन	५
२.३	भौगोलिक अवस्था	५
२.४	हाल समावेश भएका गाविसहरू	५
२.५	सीमाना	५
२.७	हावापानी	५
२.८	जङ्गली जडीबूटीहरू	५
२.९	जङ्गली जनावर तथा चराचरुङ्गीहरू	६
२.१०	धर्म तथा संस्कृति	६
२.११	चाडपर्वहरू	६
२.१२	रहनसहन र भेषभुषा	६
२.१३	धार्मिक/ऐतिहासिक/पूरातात्विक मठमन्दिरहरूको विवरण	६
२.१४	पर्यटकीय स्थलहरुको विवरण	७
२.१५	प्रमूख नदीनाला तथा खोलाहरू	७

खण्ड-३ : जनसाङ्ख्यिक विवरण

३.१	जनसंख्या विवरण	८
३.२	साविकका वडा अनूसार जनसंख्या विवरण	८
३.३	उमेर तथा लिङ्गका आधारमा जनसंख्याको विवरण	९
३.४	जातजातिको आधारमा जनसंख्याको विवरण	१०
३.५	जातजातिको वोल्ने भाषाको आधारमा जनसंख्याको विवरण	११
३.६	अपाङगताको आधारमा जनसंख्या (Population by disability) विवरण	११
३.७	घर बनावटको आधारमा घरधूरी संख्या विवरण	१२
३.८	घरहरूको भित्ता बनाएको आधारमा घरधूरी संख्या विवरण	१२
३.९	घरहरूको छानाको प्रकारको आधारमा घरधूरी संख्या विवरण	१२
३.१०	स्वामित्वको आधारमा घरपरिवार संख्या विवरण	१३
३.११	खाना पकाउने इन्धनको प्रयोगको आधारमा घरधूरी संख्या विवरण	१३
३.१२	उपलब्ध सेवा सूविधाको आधारमा घरपरिवार संख्या विवरण	१४

खण्ड-४: सामाजिक क्षेत्र

४.१	शैक्षिक अवस्था	१५
४.१.१	शैक्षिक संस्थाहरूको विवरण	१६
४.१.२	बालक्लबहरूको विवरण	१८
४.२	स्वास्थ्य क्षेत्र	१८
४.२.१	गाउँपालिका अवस्थित स्वास्थ्य संस्थाहरूको नामावाली	१८
४.३	खानेपानी तथा सरसफाइ सम्बन्धी आधारभूत विवरण	१९
४.३.१	खानेपानी	१९
४.३.२	खानेपानीको श्रोतको आधारमा घरपरिवार संख्या विवरण	१९
४.३.३	खानेपानी संस्थाहरूको विवरण	२०
४.३.४	शौचालय प्रयोगको आधारमा घरपरिवार संख्या विवरण	२०

खण्ड-५ : भौतिक पूर्वाधार विकासको अवस्था

५.१	सडकको यातायात	२१
५.२	टेलिफोन सेवा	२२
५.३	हूलाक सेवा	२२
५.४	सञ्चार सेवाका माध्यमहरू	२२
५.५	पत्रपत्रिकाहरू उपलब्ध हूने	२२
५.६	विद्यूत र उर्जा	२२
५.७	बत्ती प्रयोगको आधारमा घरधूरी संख्या विवरण	२२
५.८	वित्त बैंक तथा सहकारी संस्थाहरूको विवरण	२३
५.९	गाउँपालिकामा सञ्चालित बैंक	२३
५.१०	सहकारी संस्थाहरूको विवरण	२४

खण्ड-६: प्राकृतिक स्रोत तथा वातारण

६.१	सारसंक्षेप	२५
६.२	जैविक विविधता	२५
६.३	वनस्पतिक विवधता	२५
६.४	गैह्रकाष्ठ वन पैदावर प्रजाति	२५
६.५	वन्यजन्तू विविधता	२५
६.६	सामूदायिक वन	२६
६.७	नदी तथा खोलानालाहरू	२६
६.८	कृषि सेवा केन्द्र	२६
६.९	प्रमूख उत्पादन हून कृषिबालीहरू	२७
६.१०	पशू स्वास्थ्य तथा पशूपालन	२७
६.११	प्रमूख घरपालूवा पशूपंछी सम्बन्धी विवरण	२७

खण्ड-७ : विविध

७.१	यस गाउँपालिकाको विकासका सम्भाव्यता, अवसर, चूनौती र समस्याहरू	२८
७.२	यस क्षेत्रको चूनौती तथा समस्याहरू	२९
७.३	अन्य कारण	३०
७.४	घरधूरीमा मानिसहरू अनूपस्थितको आधारमा घरधूरी विवरण संख्या	३१

खण्ड १ : गाउँ परिचय

१.१ पृष्ठभुमि

स्थानीय तहको योजना निर्माण गर्नको लागि विभिन्न तत्वहरूमध्ये वस्तुस्थितिको यथार्थ तथ्यहरूको जानकारी हुनु पहिलो र आधारभूत कुरा हो । स्थानीय तहको योजना तर्जुमाको लागि आफ्नो क्षेत्रको सामाजिक, आर्थिक, भौतिक आदि विविध पक्षको तथ्याङ्कको आवश्यकता पर्दछ । समय समयमा गा.वि.स.सँग सम्बन्धित सबै किसिमका तथ्य र तथ्याङ्कको सङ्कलन र विश्लेषण भएमा अनि सो तथ्याङ्कका आधारमा योजना तर्जुमा हुन सकेका मात्र योजनाहरू वस्तुनिष्ठ र प्रभावकारी रूपमा संचालन गर्न सकिन्छ । व्यवस्थित योजना बिना विकासको प्रतिफल जनताको तहसम्म पुग्न सक्दैन व्यवस्थित योजना तर्जुमाको लागि सूचनाको महत्व सर्वाधिक हुन्छ । यसका लागि स्थानीय निकाय पार्श्वचित्र महत्वपूर्ण दस्तावेज हो ।

कुनै पनि स्थानीय तहको विकास निर्माण तथा योजना तर्जुमाका लागि वास्तविक तथ्याङ्कको जरुरी पर्दछ । यथार्थ विवरणको अभावमा वास्तविक समस्याको पहिचान हुन सक्दैन । स्रोत तथा साधनको उचित वितरण तथा प्रयोग हुन सक्दैन । विकास निर्माणले गति लिन पनि सक्दैन ।यसको प्रत्यक्ष असर त्यहाँका जनताको आर्थिक, सामाजिक, सांस्कृतिक आदि विकासमा पर्न जान्छ । आजको एक्काइसौं शताब्दीको युग सूचन र प्रविधिको युग हो । जसबाट विश्व नै एक सानो गोलार्द्धमा सीमित भएको पाइन्छ । विश्वको हरेक व्यक्तिर स्थानबाट सूचना प्रणाली मार्फत् क्षणभरमै जानकारी तथा सूचना पाउन सकिने अवस्था रहेकोछ ।

यसै सन्दर्भमा स्थानीय स्वायत्त शासन ऐनले व्यवस्था गरे अनुसार स्थानीय निकायलाई अधिकार र जिम्मेवारी दिई योजना तर्जुमा, कार्यान्वयन, अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गर्ने कार्यका लागि स्थानीय निकायको वस्तुगत विवरण अति आवश्यक रहेकोछ । वस्तुगत विवरणमा गाउँपालिकाको भौगालिक, सामाजिक, आर्थिक, जनसांख्यीक तथा धार्मिक सांस्कृतिक अवस्था समेटेर विकासका सम्भाव्यताको वारेमा जानकारीका साथै गाउँपालिकाको योजना बनाउनको लागि यो पार्श्वचित्र तयार गरिएको हो ।

१.२ गाउँपालिका प्रोफाइल तयारीको औचित्य

स्थानीय तहको समग्र स्रोत परिचालन, व्यवस्थापन एवं काम कारवाहीमा कार्यकुशलता र प्रभावकारिता अभिबृद्धि गर्ने प्रयोजनका लागि नेपाल सरकार एवम् विकास साझेदारबाट स्थानीय तहलाई प्राप्त हुने सबै प्रकारका अनुदान, स्थानीय तहको आन्तरिक आय, राजस्व बाँडफाँडबाट प्राप्त हुने रकम लगायत स्थानीय तहको कोषमा प्राप्त हुने सबै प्रकारका स्रोत तथा स्थानीय स्रोत साधनलाई एकीकृत र समन्वित गरी गरिब, महिला, बालबालिका तथा सामाजिक, आर्थिक दृष्टिकोणबाट पिछडिएका वर्ग र समुदाय एवम् क्षेत्रको समेत पहुँच र स्वामित्व रहने गरी सन्तुलित तवरबाट स्थानीय सेवा प्रवाह एवम् विकास निर्माण कार्य र शासन प्रक्रिया जनमुखी, जवाफदेही, मितव्ययी, पारदर्शी, उत्तरदायी, समावेशी, समतामूलक, सहभागितामूलक, दिगो र गुणस्तरयुक्त गराउँदै स्थानीयस्तरबाट नै गरिबी न्यूनीकरण र आर्थिक विकासको अवधारणालाई संस्थागत गर्ने कार्यमा सहयोग पुऱ्याउन स्थानीय स्वायत्त शासन ऐन, २०५५ र यस अन्तर्गत जारी नियमहरू अनुसार नगरकार्यपालिका तथा गाउँकार्यपालिकालाई सुम्पिएको जिम्मेवारी र अधिकार क्षेत्रभित्र रही यस **सिन्धुली जिल्लामा अवस्थित सुनकोशी गाउँपालिकाको** भावी मार्गचित्र तयार गरी गाउँपालिका विकासको नयाँ अवधारणामा आधारित रही काम गर्नुपर्ने अवसर र चुनौती देखिएको छ ।

१.३ उद्देश्य

(क) स्थानीयतहका तथ्याङ्क एवम् सूचनाहरू यथार्थ, वास्तविक तथा अद्यावधिक बनाई विश्वसनीयता तथा वैधतालाई बढाउने ।

(ख) स्थानीयतह भित्रका बासिन्दाहरूको भौगोलिक, आर्थिक, सामाजिक, सांस्कृतिक अवस्थाको चित्रण गर्ने ।

(ग) स्थानीय तहभित्र रहेका ऐतिहासिक तथा पुरात्तात्विक महत्वका प्राकृतिक तथा सांस्कृतिक सम्पदाहरूको पहिचान गर्ने ।

(घ) स्थानीय तहभित्रका प्राकृतिक स्रोतसाधनको नक्साङ्कन तथा उपयोग एवं बाँडफाँडको अवस्था चित्रण गर्ने ।

(ङ) विकास निर्माण तथा सामाजिक गतिविधिको क्षेत्रमा नयाँ सम्भावना, अवसर तथा चुनौतीहरूको पहिचान र विश्लेषण गर्ने ।

(च) स्थानीय तहका विभिन्न अवस्थाका बारेमा अध्ययन, अनुसन्धान र विश्लेषण गर्ने क्रममा स्थानीय तहमा आउने व्यक्ति तथा संस्थाहरूलाई आवश्यक सूचना दिन सक्ने गरी तथ्याङ्कको स्रोतको विकास गर्ने ।

१.४ वस्तूगत विवरण तयारीका उद्देश्यहरू

यो वस्तुगत विवरण तयार गर्नुको मुख्य उद्देश्य गाउँकार्यपालिकाको भौगोलिक, प्राकृतिक, सामाजिक, आर्थिक, मानवीय, धार्मिकएवं सांस्कृतिक तथा अन्य विविध सूचना र तथ्याङ्कहरूलाई सरलीकृत रूपमा समावेश गरी एउटा वस्तुगत दस्तावेज तयार गर्नु हो । यसका अन्य उद्देश्यहरू निम्नानुसार छन् :

(क) यस स्थानीय तहको वास्तविक र सही सूचना संकलन तथा व्यवस्थापन गर्न मद्दत पुऱ्याउने ।

(ख) स्थानीय तहबाट सङ्कलित तथ्याङ्कहरू जिल्ला तथा केन्द्रमा व्यवस्थापन गर्न एकरूपता आउने ।

(ग) स्रोत, साधन र सिपको पहिचान गरी त्यसको सदुपयोग गर्न तथा सम्भावित जोखिमहरूबाट बच्ने उपायहरूको खोजी गर्न सकिने ।

(घ) भौगोलिक, सामाजिक, आर्थिक, धार्मिक, प्राकृतिक र मानवीय जीवनका हरेक पक्षहरूका बारेमा जानकारी प्राप्त हुने हुनाले सञ्चालित कार्यक्रमको समीक्षा गरी सुधार, समायोजन वा परिवर्तन गर्न र नयाँ योजना तर्जुमाका लागि पृष्ठपोषण (Feedback) प्राप्त हुने ।

(ङ) (नवीन सोच र चिन्तनको सम्भावनाका लागि मार्गप्रशस्त हुने ।

(च) सूचनाबाट विभिन्न निकाय तथा व्यक्तिहरूसँग सम्बन्ध बढाउन सहज हुने हुनाले आपसी सहयोगको वातावरण निर्माण हुने ।

१.५ पार्श्वचित्र तयारीका लागि तयार गरिएका फारममा सुचना सङ्कलन

गाउँपालिकाको घरधुरी तथा बस्तीको आवश्यक सूचना सङ्कलन गर्न तयार गरिएको फारमको प्रयोग गरी प्राथमिक सूचना बस्तीस्तरमा संकलन गरिएकोछ । उक्त सूचना तालिम प्राप्त स्थानीय आर्थिक विकास प्रवर्धक र स्थानीय सूचना सङ्कलकहरूद्धारा गरिएको छ ।

१.६ बस्तीस्तरमा प्रत्यक्ष अध्ययन भ्रमण

उक्त टोलीद्धारास्थानीय तहमा भएका सामाजिक, आर्थिक तथा भौगोलिक अवस्थाको स्थलगत अवलोकन र अध्ययन गरिएकोछ ।

१.७ सुचना विश्लेषण

वस्तुगत विवरण तयारीका लागि लिइएको प्राथमिक तथा दोस्रो सूचनाहरूको विश्लेषण Microsoft wordमा कम्प्युटर Entryगरी तथ्याङ्कहरू विश्लेषण गरिएको छ ।

१.८ सरोकारवालाहरूसाग छलफल

प्राथमिक तथा दोस्रो सूचनाहरूले मात्र वस्तुगत विवरण तयारीको लागि पर्याप्त सूचना नपुग्ने देखिएकाले थप सूचनाको लागि विभिन्न निकायका सरोकारवालाहरूसँग छलफल गरी सूचना लिइएको छ । वस्तुगत विवरणलाई मुर्त रूप दिन र अपनत्वको भावनाको विकास गराउन सम्बन्धित सरोकारवाला निकायसँग समझदारी र सहयोगी भूमिका निर्वाह गरिने अपेक्षा गरिएको छ ।

१.९ वस्तूगत विवरण तयारी

माथि उल्लेखित तरिकाहरू अपनाई सूचना संकलन गरेर त्यसलाई विश्लेषण गरी स्थानीय विकास मन्त्रालयको ढाँचा तथा विधि अपनाउँदै गाउँपालिकाको सम्पूर्ण विवरण एकीकृत रूपमा तयार गरिएको छ । यस वस्तुगत विवरणले गाउँपालिकाको मार्गचित्र तयार गर्न तथा योजना बनाउन सबै पक्षहरूलाई सहयोग पुऱ्याउँछ ।

खण्ड २ : सूनकोशी गाउँपालिकाको परिचय

२.१ गाउँपालिकाको संक्षिप्त परिचय

नेपालको मानचित्रमा साविक मध्यमाञ्चल विकास क्षेत्र अन्तर्गत जनकपुर अञ्चलको मध्य भागमा अवस्थित सिन्धुली एक पहाडी जिल्ला हो । प्राकृतिक रूपमा यो जिल्ला भित्री मधेशको समथर भूमिदेखि लिएर पहाडी भुभाग रहेको जिल्ला हो । तराईको चुरे क्षेत्रदेखि लिएर पहाडी महाभारतसम्म फैलिएको यो जिल्ला झण्डै नेपालको नक्सा जस्तै पूर्व पश्चिम फैलिएको छ । यस जिल्लाको सदरमुकाम सिन्धुलीमाढी हो ।

सिन्धुलीगढी प्रकृतिक सुन्दरता एवं ऐतिहासिक दृष्टिले महत्वपूर्ण स्थान हो । यो ठाउँ काठमाडौंबाट करीब १५० किलोमिटर पूर्वमा रहेको छ । ४ हजार ६ सय ४८ फिट उचाइमा रहेको यो क्षेत्र प्राकृतिक रूपमा पनि सुन्दर छ । यस जिल्लामा उष्ण, उपोष्ण र समशीतोष्ण प्रकारको हावापानी पाइने हुँदा वनस्पति र जीवजन्तु पनि विवध नै पाइन्छन् । काष्ठ र प्रकाष्ठ दुवै खाले वनस्पतीको उपलब्धता यस जिल्लाको वनजङ्गलको विशेषता रहेको छ । यस जिल्लाको कूल क्षेत्रफलको करिब ६४ प्रतिशत भू-भाग वनजङ्गलले ओगटेको छ ।

"जङ्गल र जुनार सिन्धुलीको विकासको आधार"भन्ने नारा प्रसिद्ध रहेको यस जिल्लाको निर्यातजन्य उत्पादनहरूमा अम्रिसो, अदुवा, बेसार, भुइँकटहर, जडीबुटीहरू र अमिलो जातका विभिन्न फलफूलहरू रहेका छन् । बनेपादेखि बर्दिवाससम्म बीपी राजमार्ग निर्माण तथा यातायात सञ्चालनहुन थालेका कारण यस जिल्लाको महत्व झनै बढेर गएको छ । सिन्धुलीगढी नेपाल-अंग्रेज युद्धको जीवित दस्तावेज हो । त्यस क्षेत्रमा निर्माण गरिएका अप्ठ्यारा खाल्डाहरू शत्रुलाई आक्रमण गर्न बानाइएका आड तथा दुर्गहरू अहिले अचम्म लाग्दा देखिन्छन् । यो क्षेत्र घुम्दा त्यसबेला नेपाली योद्धाले गर्ने युद्ध रणनीतिको अनुमान लगाउन सकिन्छ ।

सिन्धुलीगढी दरबारलाई पुनर्निर्माण गरी थप आकर्षक बनाइएको छ । यो दरबार हेरेपछि जो कोही नेपाली पर्यटकहरूलाई **"सिन्धुलीगढी घुमेर हेर्दा सुन्तली माई कति न राम्रो दरबार"** भन्ने गीतको सम्झना गराउँदछ । सिन्धुली जिल्लाको सिन्धुली गढीले आफ्नै महत्व बोकेको साथै राजनीतिक, ऐतिहासिक तथा धार्मिक, सांस्कृतिक, विविधताको साथै प्राकृतिक सौन्दर्यले भरिपूर्ण आकर्षक पर्यावरणको कारण यो जिल्ला पर्यटकहरूको लागि आकर्षणको केन्द्र बन्न पुगेको छ ।

नेपालको संविधान (२०७२) बमोजिम नेपाल सरकारले स्थानीय निकायहरूको पुन:संरचनाको लागि गठन गरेको उच्चस्तरीय आयोगले २०७३ पुष २२ मा नेपाल सरकारलाई बुझाएको प्रतिवेदन नेपाल सरकारले परिमार्जन गरी २०७३ फागुन २७ गतेबाट स्थानीय तह लागू गर्ने निर्णय गरेअनुसार मध्यमाञ्चल विकास क्षेत्रअन्तर्गत जनकपुर अञ्चलको मध्य भागमा अवस्थित सिन्धुली जिल्लाको ५० वटा गाविसमध्ये साविकका **कुशेश्वर दुम्जा, झागाझोली रातामाटा, पुरानो झागाझोली, सितलपाटी रमझुवा** गाविसहरूलाई समायोजन गरी **सुनकोशीगाउँकार्यपालिका** गठन गरिएको हो ।यो गाउँपालिकाको कूल जम्मा पाँचवटा गाविसहरूमध्ये कुशेश्र दुम्जा र झगाझोली रातामाटा गाविसहरूलाई विभाजन गरी ७वटा वडा बनाइएको छ । यस गाउँपालिकाको घरधुरी(**राष्ट्रिय जनगणना २०६८ अनुसार**)जम्मा ४५५७ र जम्मा जनसंख्या २१४७३ मध्ये पुरुष ९९८८ र महिला ११४८५ रहेको छ ।

२.२ राजनीतिक तथा प्रशासनिक विभाजन

प्रदेश :- संघीय गणतन्त्र नेपालको ३ नं प्रदेश,
नाम :-**सुनकोशी गाउँकार्यपालिकाको कार्यालय, सिन्धुली**
विकास क्षेत्र :-मध्मान्चल विकास क्षेत्र
अन्चल :-जनकपुर अन्चल
जिल्ला:-सिन्धुली
वडा संख्या :-७
केन्द्र:-साविक पुराना झागाझोलीगा.वि.स.को कार्यालय

२.३ भौगोलिक अवस्था

जम्मा कुल क्षेत्रफल:-१५४.६८ वर्ग कि.मी.(स्थानीय विकास मन्त्रालय अनुसार)

२.४ हाल समावेश भएका गाविसहरू

बस्तीको नाम	हालको वडा
कुशेश्वर दुम्जा	१,२
झागाझोली रातामाटा	३,४
पुराना झागाझोली	५
सितलपाटी	६
मझुवा	७

२.५ सीमाना

पूर्वमा :-गोलञ्जर गाउँपालिका र रामेछाप जिल्ला
पश्चिममा:-काभ्रेपलाञ्चोक जिल्ला
उत्तरमा :- रामेछाप जिल्ला
दक्षिणमा :-घ्याङलेख गाउँपालिका र कमलामाई नगरपालिका

२.७ हावापानी

यस गाउँपालिकाको भू-धरातलिय बनावटको परिमाण स्वरूप हावापानीमा समेत निकै विविधता पाउन सकिन्छ। यहाँको हावापानी उष्ण, उपोष्ण र समशीतोष्ण रहेको छ। समशीतोष्ण जलवायु महाभारत क्षेत्रका करीव १२०० मिटरदेखि माथि उचाइमा रहेको भागमा पाइन्छ। यसमा हिउँदमा केही जाडो र अन्य समयमा न्यानो हावापानी रहन्छ। उपोष्ण जलवायु ६०० मिटरदेखि माथि १२०० मिटरसम्मका चुरे क्षेत्रमा पाइन्छ।

२.८ जड्गली जडीबूटीहरू :

यस गाउँपालिकामा पाइने जड्गली जडीबुटीहरू लोडसल्ला, जटामसी, कुरिलो, जेठीमधु, पाँचऔंले, अमला, हर्रो, बर्रो, धयरी, पाखानवेद, पहेली, धूपीसल्लो, धसिङ्गरे, टिमुर, ठुलिरुदिलो, खयर, सल्लो, पिठौली, वर, पीपल, ज्यामुना, वेल, चिउरी, असुरो, कोइरालो, गायो, राजवृक्ष, धतुरो, वनमारा, दवदवे, बावरी, अंगरी, सिन्दुरे, बकाइनो, काफल, टटलो, नुनढिके, रुदिलो, गुराँस, भलायो, ऐसेलु, रिठ्ठो, चिलाउने, हर्‍रो, वर्‍रो, टुनी, सिस्नु, टिमुर, वयर, कुरिलो, कटुस, गिठ्ठा, तरुल, काभ्रो, अल्लो, बाँस, निगालो, साल, सिसौ, धुपी, सिमल, काइँयो, बाटुल, पाते, कुकुर डाइनो, विराली, लहरा, केटकारी आदि हुन्।

२.९ जङ्गली जनावर तथा चराचरुङ्गीहरू

यस गाउँपालिकामा पाइने जङ्गली जनाबर र चराचुरुङ्गीमा चितुवा, वदेल, मृर्ग, भालु, निगाले चितुवा, थार, कालीज, वनकुखुरा, ढुकुर, जुरेली, काग, चमेरो, लुईचे, लामपुच्छे, लाचे, तित्रो, सुगा, रूपी, रातो सेतो बादर, खरायो,स्याल, लाटोकोसेरो, बाज, चिल, गिद्ध जस्तै जनावर र पन्छीहरूपर्दछन् ।

२.१० धर्म तथा संस्कृति

यस गाउँपालिकाभित्र वसोवास गर्ने मानिसहरूमा विभिन्न जातजातिमा धर्म तथा संस्कृतिहरू मान्ने गरेको पाइन्छ । यस गाउँपालिकामा विभिन्न जातजातिहरूका एक समानको सौहार्द्रपूर्ण बसोवास रहेको पाइन्छ। क्षेत्री, ब्राह्मण पहाडी, मगर, नेवार, कामी, दमाइँ/डोले, सार्की, घर्ती/भुजेल, माझी, तामाङ्ग, सुनुवार, सन्यासी/दशनामी, राई, ब्राह्मण तराई, सुनारआदिको मिश्रित वसोवास रहेको छ । यहाँका मानिसहरू प्रायजसो हिन्दु धर्मावलम्वीहरू रहेका छन् । यहाँको संस्कार पनि आ-आफ्नै खालको छ । कूल देवता पूजा, विवाह, काजकृया, व्रतबन्ध, सोह्रश्राद्ध, घरघरमा लगाइने सत्यनारायणको पूजा, रुद्री पाठ, सप्ताह, यज्ञ, होमहोमादि आदि यहाँका प्रमुख सामाजिक र संस्कृतिक अनुष्ठानहरू हुन् ।

२.११ चाडपर्वहरू

जातिगत र सांस्कृतिक विविधता रहेको यस गाउँपालिकाका बासिन्दाहरूले मनाउने प्रमुख चाडपर्व र मेलाहरूमा पनि पर्याप्त विविधता पाउन सकिन्छ । विजयादशमी, दीपावली, रामनवमी, माघेसक्रान्ति, साउनेसक्रान्ति, तिज, जनैपूर्णिमा, कृष्ण जन्माष्टमी, बुद्धपूर्णिमा, ल्होछार आदि यहाँका प्रमुख चाडपर्वहरू हुन् ।

२.१२ रहनसहन र भेषभुषा

यस गाउँपालिकामा विभिन्न किसिमका जात, जाति, भाषा र धर्म भएका मानिसको वसोवास रहेको पाइन्छ । जातीय विभिन्नता, भाषागत विभिन्नता तथा धार्मिक भिन्नता रहेता पनि सामाजिक स्थिरता तथा शान्तिपूर्ण वातावरणमा कुनै प्रकारको नकारात्मक विभिन्नता देखिएको छैन । विभिन्न चाडपर्वमा एक अर्काको (विपरीत धर्मावलमवी) बीच लबाइखबाइको परम्पराको सोहार्द्रताको प्रमाण रहेको कुरा स्थानीय वासिन्दाहरूको भनाइ रहेको छ । यद्यपि न्यून मात्रामा भएपनि दलित जातका मानिसलाई माथिल्लो जातको मानिसहरूले केही विभेद गरिरहेको पाइएको छ ।

जस्तै:-दलितको हातबाट पानी नखाने, दलित वर्गका मानिसहरूको काममा चासो नदिने इत्यादि । यसै सन्दर्भमा पहिलेको तुलनामा यी विभेदहरू हराउँदै गइरहेको जानकारी समूदायसँग गरिएको छलफलबाट पुष्टि हुन्छ ।

२.१३ धार्मिक/ऐतिहासिक/पूरातात्विक मठमन्दिरहरूको विवरण

क्र.स.	विवरण	ठेगाना
१.	टार पोखरी गणेश मन्दिर	वडा नं. ७
२.	तल्लो गणेश मन्दिर	वडा नं. ६
३.	माथिल्लो गणेश मन्दिर	वडा नं. ६
४.	कृष्ण मन्दिर	वडा नं. ६
५.	भिमसेन मन्दिर	वडा नं. ६
६.	शिव मन्दिर	वडा नं. ६
७.	मुकुटेश्वरी मन्दिर	वडा नं. २
८.	बालाकेदार मन्दिर	वडा नं. २
९.	रामजानकी मन्दिर	वडा नं. २
१०.	राम मन्दिर	वडा नं. ३

क्र.स.	विवरण	ठेगाना
११.	गणेश मन्दिर	वडा नं. ३
१२.	सत्यश्वेर महादेव मन्दिर	वडा नं. ४
१३.	सिद्धबाबा मन्दिर	वडा नं. ४
१४.	कुशेश्वर महादेव मन्दिर	वडा नं. १
१५.	गाइखुर विशेश्वर मन्दिर	वडा नं. १
१६.	देवीस्थान हाइगाउँ मन्दिर	
१७.	पञ्चकन्या देवी मन्दिर	
१८.	ज्यामिरे ओम मन्दिर	
१९.	मालांगा जोरमाने मन्दिर	
२०.	गणेशस्थान बसेरी मन्दिर	
२१.	भिमसेन थान थुम्की मन्दिर	
२२.	गणेशथान तिमलचौर	
२३	ओम मन्दिर	
२४.	नागेश्वरी मन्दिर	
२५.	देवीस्थान मन्दिर	
२६.	सेतीदेवी मन्दिर	
२७.	खानीगाउँ गुम्बा	
२८.	भाथाबाटे ओम मन्दिर	

२.१४ पर्यटकीय स्थलहरुको विवरण

क्र.सं.	पर्यटकीय स्थलको नाम	ठेगाना
		सुनकोशी गाँउपालिका
१	रमिते डाँडा	"
२	गोल्मे डाँडा	"
३	धरनीधर सृजनाग्राम वि.पी. पार्क	"
४	महाभारत पर्वत डाँडा	

२.१५ प्रमूख नदीनाला तथा खोलाहरू

क्र.सं.	प्रमुख खोलानालाहरुको नाम	ठेगाना
		सुनकोशी गाँउपालिका
१	ठाडो खोला,	"
२	गंगारी खोला	"
३	रहेले खोला	"
४	आस्बोटे खोला	"
५	निउली खोला	"
६	गंगटे खोला	"
७	भोटे खोला	"
८	ध्याम्पे खोला	"
९	भेंडे खोला	

खण्ड ३ : जनसाङ्खिक विवरण

३.१ जनसंख्या विवरण

हाल कायम वडा नं.	सामावेस भएका गाविस	साविकको वडा नं.	परिवार संख्या	पुरुष	महिला	जम्मा
१	कुशेश्वर दुम्जा	२, ३, ४, ५ र ९	५७१	१३०४	१४४४	२७४८
२	कुशेश्वर दुम्जा	१, ६, ७ र ८	४३९	१०६२	११६३	२२२५
३	झगाझोली रातामाटा	१, २, ३, ४ र ५	६७७	१२९७	१४९९	२७९६
४	झगाझोली रातामाटा	६, ७, ८ र ९	५१७	१२०९	१३३२	२५४१
५	पुरानो झगाझोली	१, २, ३, ४, ५, ६, ७, ८ र ९	१०१५	२१६१	२५४६	४७०७
६	सितलपाटी	१, २, ३, ४, ५, ६, ७, ८ र ९	८१२	१८६५	२१९३	४०५८
७	मझुवा	१, २, ३, ४, ५, ६, ७, ८ र ९	५२६	१०९०	१३०८	२३९८
जम्मा			४५५७	९९८८	११४८५	२१४७३

स्रोत: स्थानीय निकायको २०६८ अनुसार जनसांख्यिक अवस्था

३.२ साविकका वडा अनुसार जनसंख्या विवरण

१.कुशेश्वर दुम्जा

वडा नं.	परिवार संख्या	पुरुष	महिला	जम्मा
२	१०१	२००	२१६	४१६
३	६३	११९	१४८	२६७
४	८३	२०६	२०३	४०९
५	१५३	३५२	३९७	७४९
९	१७१	४२७	४८०	९०७
जम्मा	५७१	१३०४	१४४४	२७४८

२.कुशेश्वर दुम्जा

वडा नं.	परिवार संख्या	पुरुष	महिला	जम्मा
१	९८	२०७	२४९	४५६
६	१३४	३३४	३६६	७००
७	११८	२८८	३१५	६०३
८	८९	२३३	२३३	४६६
जम्मा	४३९	१०६२	११६३	२२२५

३.झागाझोली रातामाटा

वडा नं.	परिवार संख्या	पुरुष	महिला	जम्मा
१	११०	१८९	२०५	३९४
२	१५३	२७७	३०४	५८१
३	१६८	२९०	३५३	६४३
४	११२	२५०	२९०	५४०
५	१३४	२९१	३४७	६३८
जम्मा	६७७	१२९७	१४९९	२७९६

४.झागाझोली रातामा

वडा नं.	परिवार संख्या	पुरुष	महिला	जम्मा
६	९४	२३१	२४९	४८०
७	१४३	३१४	३६२	६७६
८	८७	१९४	२२२	४१६
९	१९३	४७०	४९९	९६९
जम्मा	५१७	१२०९	१३३२	२५४१

३.पुरानो झागाझोली

वडा नं.	परिवार संख्या	पुरुष	महिला	जम्मा
१	६८	१२३	१५६	२७९
२	७६	१५०	१८७	३३७
३	१०२	१९९	२६७	४६६
४	२५०	५०४	५३९	१०४३
५	९०	१९०	२२२	४१२
६	९९	२११	२७८	४८९
७	११०	२४७	३१७	५६४
८	७८	१७३	२०३	३७६
९	१४२	३६४	३७७	७४१
जम्मा	१०१५	२१६१	२५४६	४७०७

४.सितलपाटी

वडा नं.	परिवार संख्या	पुरुष	महिला	जम्मा
१	४४	१२६	१३९	२६५
२	६५	१०३	१४१	२४४
३	८५	२१७	२४४	४६१
४	१३१	२९३	३४२	६३५
५	१२६	३२२	३८०	७०२
६	१०४	२३२	२५५	४८७
७	५८	१३७	१५८	२९५
८	७४	१७५	२१०	३८५
९	१२५	२६०	३२४	५८४
जम्मा	८१२	१८६५	२१९३	४०५८

५.मझुवा

वडा नं.	परिवार संख्या	पुरुष	महिला	जम्मा
१	४२	६९	९६	१६५
२	५०	१२३	१२९	२५२
३	८०	१५१	१६७	३१८
४	९४	१८७	२३७	४२४
५	७३	१५२	१७०	३२२
६	३३	७८	१०३	१८१
७	४३	८१	१०७	१८८
८	८०	१७१	२११	३८२
९	३१	७८	८८	१६६
जम्मा	५२६	१०९०	१३०८	२३९८

३.३ उमेर तथा लिङ्गका आधारमा जनसंख्याको विवरण

यस गाउँपालिकामा जम्मा जनसंख्या २१४७३रहेकोमा विभिन्न उमेर अनुसार महिला र पुरुषहरू के कति छन् भन्ने थाहापाउनका लागि यो तथ्याङ्क टिपोट गरिएको छ । यसलाई निम्नलिखित रूपमा तल विभिन्न उमेर अनुसार छुटाछुटै महिला र पुरुषको संख्यालाई जोडेर राखिएको छ ।

क्र.सं.	उमेर समूह	पुरुष	महिला	तेश्रो लिंगी	जम्मा
१	५ वर्ष भन्दा मुनि	९३६	८६६	तथ्याङ्क उपलब्ध नभएको	१८०२
२	५ - ९ वर्षसम्म	१३०७	१३०४	"	२६११
३	१० - १४ वर्षसम्म	१५७९	१६२६	"	३२०५
४	१५ -१९ वर्षसम्म	११३०	१४६२	"	२५९२
५	२० -२४ वर्षसम्म	६०८	९०५	"	१५१३
६	२५ -२९ वर्षसम्म	४९६	७३९	"	१२३५
७	३० -३४ वर्षसम्म	४६७	६४४	"	११११

क्र.सं.	उमेर समूह	पुरुष	महिला	तेश्रो लिंगी	जम्मा
८	३५ -३९ वर्षसम्म	४९४	६६१	"	११५५
९	४० -४४ वर्षसम्म	५३८	६२२	"	११६०
१०	४५ -४९ वर्षसम्म	४९२	५७२	"	१०६४
११	५० -५४ वर्षसम्म	४७५	५०७	"	९८२
१२	५५ -५९ वर्षसम्म	३८६	४११	"	७९७
१३	६० -६४ वर्षसम्म	३६८	३६२	"	७३०
१४	६५ -६९ वर्षसम्म	२६७	२८७	"	५५४
१५	७० -७४ वर्षसम्म	१८९	२१४	"	४०३
१६	७५ माथी	२५६	३०३	"	५५९
	जम्मा	९९८८	११४८५	-	२१४७३

३.४ जातजातिको आधारमा जनसंख्याको विवरण

हाम्रो देश नेपाल चार जात छत्तीस वर्णको साझा फुलबारी हो भनेर चिनिन्छ । अन्य गाउँपालिकामा जस्तै यसमा पनि विभिन्न जातजातिहरूको मिश्रित बसोबास रहेको पाइन्छ। यिनीहरूको आ-आफ्नै किसिमको भाषा तथा संस्कृतिहरू छुट्टाछुटै किसिमको लवाइखवाइ रहेको पाइन्छ। यसकारण हामीले जातजातिको आधारमा पनि के कति महिला तथा पुरुषहरूको संख्या रहेकोछ भन्ने थाहा पाउनका लागि जातजाति अनुसार महिला र पुरुषको छुटाछुटै तथ्याङ्क जोडेर देखाइएको छ ।

क्र.सं.	जातीयता	पुरुष	महिला	जम्मा संख्या
१	क्षेत्री	१८१२	२२२४	४०३६
३	ब्राह्मण	१०८०	१२५५	२३३५
४	मगर	१३५१	१५०६	२८५७
५	तामाङ्ग	१९०९	२०९८	४००७
६	नेवार	१०९८	१२२९	२३२७
७	कामी	४०२	४६४	८६६
८	दमाई/डोली	४८५	५३७	१०२२
९	सार्की	८३२	१०२१	१८५३
१०	घर्ती / भुजेल	३४६	३९६	७४२
११	सुनुवार	६८	६५	१३३
१२	माझी	२०५	२२१	४२६
१३	हायु	१४०	१४५	२८५
१४	ठकुरी	३६	५३	८९
१५	राई	२९	३८	६७
१६	सन्यासी /दशनामी	१४७	२०१	३४८
१७	अन्य	४८	३२	८०
	जम्मा	९९८८	११४८५	२१४७३

श्रोतः केन्द्रीय तथ्यांक विभाग, राष्ट्रिय जनगणना २०६८ अनुसार

३.५ जातजातिको वोल्ने भाषाको आधारमा जनसंख्याको विवरण

हाम्रो देश नेपाल विभिन्न जातजातिहरूका आ-आफनै किसिमका भाषा तथा संस्कृतिहरू रहेका छन् । यिनको छुट्टाछुटै किसिमको लवाइखवाइ रहेको पाइन्छ । यसकारण हामीले जातजातिले बोल्ने विभिन्न भाषाका आधारमा पनि के कति महिला तथा पुरुषहरूको संख्या रहेकोछ भन्ने थाहा पाउनको लागि बोल्ने भाषा अनुसार महिला पुरुषको छुटाछुटै तथ्याङ्क जोडेर देखाइएको छ ।

क.सं.	भाषा	पुरुष	महिला	जम्मा संख्या
१	नेपाली	७७१४	९०१८	१६७३२
२	तामाङ्ग	१८८०	२०७१	३९५१
३	नेवार	१७५	१७५	३५०
४	मगर	७४	८५	१५९
५	सुनुवार	४४	४२	८६
६	हायु	४८	५६	१०४
७	अन्य	५३	३८	९१
जम्मा		९९८८	११४८५	२१४७३

श्रोत: केन्द्रीय तथ्यांक विभाग, राष्ट्रिय जनगणना २०६८ अनुसार

३.६ अपाङ्गताको आधारमा जनसंख्या (Population by disability) विवरण

यस गाउँपालिकाको जम्मा जनसंख्या २१४७३ रहेको छ भने यस जनसंख्याभित्र सबै मानिसहरू शारीरिक तथा मानसिक रूपमा स्वस्थ छैनन् । उनीहरू विभिन्न किसिमका जन्मजात अपाङगता छन् । कोही विभिन्न रोगको कारणले अपाङ्ग भएका छन् त कोही दुर्घटना भएर अपाङ्ग भएका छन् । शारीरिक रूपमा कति सक्षम वा असक्षम छन् भनी यस्ता व्यक्तिहरूको अपाङ्गताको प्रकार छुट्याई महिला र पुरुषको संख्या छुटाछुटै निम्नलिखित रूपमा तल जोडेर देखाइएको छ ।

क. सं.	अपाङ्गताहरूको विवरण	पुरुष	महिला	जम्मा
१	अपाङग नभएका	९७५४	११२८९	२१०४३
२	शारीरिक अपाङग	१००	७८	१७८
३	आँखा कम देख्ने	२४	२८	५२
४	कान नसुन्ने	२९	२५	५४
५	पुरै आँखा नदेख्ने	२	४	६
६	बोल्न नसक्ने	५२	३७	८९
७	मानसिक रोगी	१०	१४	२४
८	Intellectual disable	७	५	१२
९	सबैखाले अपाङ्ग	१०	५	१५
जम्मा		९९८८	११४८५	२१४७३

श्रोत:- केन्द्रीय तथ्यांक विभाग, राष्ट्रिय जनगणना २०६८ अनुसार

३.७ घर बनावटको आधारमा घरधूरी संख्या विवरण

यस गाउँपालिकाको जम्मा घरधुरी संख्या **४५५७** छ भने यहाँ बनेका घरहरू सबै एकै खाले छैनन् । सबै घरहरू आ-आफ्नै किसिमले बनाइएकाछन् । यी घरहरूको प्रकार छुट्याई तथ्याङ्क लिएको छ जसलाई तल तालिकामा निम्न लिखित रूपमा दिइएको छ ।

सि. नं.	घरको प्रकार	संख्या
१.	माटो/ईट्टा/ढुङ्गाबाट बनेको	४४९१
२.	ईट्टा तथा ढुङ्गा सिमेन्टबाट बनेको	४
३.	आर.सि.सि.पिल्लरबाट वनेको	२
४.	काठको पिल्लरबाट वनेको	३५
५.	अन्य	३
६.	थाहा नभएको	२२
	जम्मा	**४५५७**

श्रोत: केन्द्रीय तथ्यांक विभाग, राष्ट्रिय जनगणना २०६८ अनुसार

३.८ घरहरूको भित्ता बनाएको आधारमा घरधूरी संख्या विवरण

यस गाउँपालिकाको जम्मा घरधुरी संख्या **४५५७** छ भने यहाँ बनेका घरहरूको भित्ता एकै किसिमको वस्तुबाट बनाइएका छैनन् । सबै घरहरूका भित्ता विभिन्न वस्तुहरूद्धारा बनाइएको छ । घरको भित्ताको प्रकृति छुट्याई घरधुरीको विवरण तल तालिकामा निम्न लिखित रूपमा दिइएको छ ।

सि. नं.	घरको भित्ताको प्रकार	संख्या
१	माटो/ईट्टा/ढुङ्गाबाट भित्ता बनेको	४४७९
२	ईट्टा तथा ढुङ्गा सिमेन्टबाट भित्ता बनेको	१०
३	काठबाट भित्ता वनेको	४
४	बाँसबाट बनेको	३१
५	अन्य	१
६	थाहा नभएको	३२
	जम्मा	**४५५७**

श्रोत: केन्द्रीय तथ्यांक विभाग, राष्ट्रिय जनगणना २०६८ अनुसार

३.९ घरहरूको छानाको प्रकारको आधारमा घरधूरी संख्या विवरण

यस गाउँपालिकाको जम्मा घरधुरी संख्या **४५५७** छ भने यहाँ बनेका घरहरूको छाना एकै किसिमका छैनन् । सबै घरहरूको छाना विभिन्न वस्तुहरूद्धारा छाएर बनाइको छ । छानाका प्रकृति छुट्याई घरधुरीको विवरण तल तालिकामा निम्न लिखित रूपमा दिइएको छ ।

सि. नं.	घरको छानाको प्रकार	संख्या
१	फुस तथा खरले छाएको	२११४
२	जस्ताले छाएको	१२६६
३	टायल तथा ढुंगा (Slate) छाएका	११५०
४	आर सी.सी	४

सि. नं.	घरको छानाको प्रकार	संख्या
५	काठले छाएको	-
६	माटोले छाएको	-
७	अन्य	१
८	उल्लेख नभएको	२२
जम्मा		४५५७

श्रोतः केन्द्रीय तथ्यांक विभाग, राष्ट्रिय जनगणना २०६८ अनुसार

३.१० स्वामित्वको आधारमा घरपरिवार संख्या विवरण

यस गाउँपालिकाको जम्मा घरधुरी संख्या **४५५७** छ भने यी घरहरूमध्ये निजी, भाडामा, संस्थागत र अन्यमा के कति घरधुरीहरू रहेका छन् भन्ने तथ्याङ्क तल तालिकामा निम्न लिखित रूपमा दिइएको छ।

क्र.सं.	स्वामित्वको विवरण	परिवार संख्या
१	निजी	४४४४
२	भाडामा	८०
३	संस्थागत	३
४	अन्य	३०
जम्मा		४५५७

श्रोतः केन्द्रीय तथ्यांक विभाग, राष्ट्रिय जनगणना २०६८ अनुसार

३.११ खाना पकाउने इन्धनको प्रयोगको आधारमा घरधूरी संख्या विवरण

यस गाउँपालिकाको जम्मा घरधुरी संख्या **४५५७**छ भने यी सबै घरधुरीहरूले एउटै किसिमको इन्धन स्रोतबाट खाना पकाउँदैनन् । आ-आफ्नो घरको स्थिति अनुसार खाना पकाउनका लागि विभिन्न किसिमको इन्धनको प्रयोग गर्दछन् । इन्धन प्रयोग आधारमा इन्धनको प्रकृति छुट्याई घरधुरीको विवरण तल तालिकामा निम्न लिखित रूपमा दिइएको छ।

सि.नं.	इन्धनको प्रकार	घरपरिवार संख्या
१	दाउरा	४२१९
२	सन्ठी गाईको गोवरबाट बनाईएको गुईठा	७
३	मट्टीतेल	२८
४	एल.पि. ग्याँस	९४
५	वायो ग्याँस	१९६
६	विजुली	१
७	अन्य	-
८	उल्लेख नभएको	१२
जम्मा		४५५७

श्रोतः- केन्द्रीय तथ्यांक विभाग, राष्ट्रिय जनगणना २०६८ अनुसार

३.१२ उपलब्ध सेवा सूविधाको आधारमा घरपरिवार संख्या विवरण

यस गाउँपालिकाको जम्मा घरधुरी संख्या **४५५७** छ भने यी घरधुरीहरूले विभिन्न किसिमका सेवा सुविधाहरू लिएका छन् । घरधुरीहरूले लिएका सेवा सुविधाको प्रकृति छुट्याई घरपरिवार संख्या विवरण तल तालिकामा निम्न लिखित रूपमा दिइएको छ ।

सि.नं.	सेवा सुविधाको विवरण	घरपरिवार
१	कुनै सेवा सुविधा नभएका	९९१
२	कम्तीमा एउटा सुविधा भएका	३४३६
३	रेडियो भएका	३०३८
४	टि.भी भएका	४४०
५	केबल लाइन जोडेका	९१
६	कम्प्युटर भएका	१३
७	इन्टरनेट सुविधा भएका	१
८	टेलिफोन भएका	२५३
९	मोवाइल	२३३८
१०	गाडी भएका	५
११	मोटर साइकल	२४
१२	साइकल	८
१३	अन्य साधन	-
१४	फ्रिज	-
१५	उल्लेख नभएका	१३०
	जम्मा	१०७६८

श्रोतः केन्द्रीय तथ्यांक विभाग, राष्ट्रिय जनगणना २०६८ अनुसार

खण्ड ४ : सामाजिक क्षेत्र

४.१ शैक्षिक अवस्था

यहाँ बसोबास गर्ने जातजातिहरूमा केही जातिहरूको शैक्षिक, आर्थिक, सामाजिक आदि अवस्था कमजोर छ । मुलुकको समुन्नतिमा संम्पूर्ण जातिहरूमा शैक्षिक पहुँच पुऱ्याउन सक्नुपर्छ । शिक्षा नै राष्ट्र निर्माणको मूल आधार हो । यहाँको सबै क्षेत्रहरूमा वसोवास गर्ने आदिबासी, मधेसी, दलित तथा सीमान्तकृत र लोपोन्मुख जातिहरूमा यस्तो गरिवी र पछौटेपन व्याप्त रहनुको प्रमुख कारण नै शिक्षामा उनीहरूको पहुँच नहुनु हो । जुनसुकै समाज र राष्ट्रले पनि विकासको फड्को मार्न शैक्षिक जागरण र त्यसको वढी भन्दा वढी उपयोग नै हो । शिक्षालाई सर्वसुलभ तुल्याउँदै लगिएपनि जातिहरूमै शिक्षाको महत्व वुझाउन नसक्दा त्यो उपलब्धीहीन बन्दै गएको छ । यस्ता जातिका बालवालिकाहरू विद्यालय नै नपुगेका पुगेकाले पनि विद्यालय शिक्षा पढेर छाडेका भेटिन्छन् ।

उच्च शिक्षा प्राप्त गर्नेहरू अत्यन्त न्यून संख्यामा देखिनु नै दुःख लाग्दो कुरा हो । अझ प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षातर्फ लागेका जनजातिका बालवालिकाहरू त प्रायः नगन्य नै छन् । एकातिर व्यापक गरिवी छ भने अर्कातिर अज्ञानताले जरा गाडेको छ । शिक्षा क्षेत्रको विकास स्थानीय स्तरमै क्याम्पसको व्यवस्था, दलित र गरिब बस्तीमा बाल विकास केन्द्र, प्रौढ शिक्षा र जनचेतनामूलक कार्यक्रम गर्न सके यस क्षेत्रको शैक्षिक स्तरमा उन्नति हुने देखिन्छ । २०६८ अनुसारको तथ्याङ्कलाई नियाल्दा के कति साक्षरता छन् भन्ने तथ्याङ्क निम्न लिखित दिएको छ ।

५ वर्षदेखि २५ वर्षसम्म उमेरका विद्यालय जाने र नजानेको विवरण :

क्र.सं.	विवरण	पुरुष	महिला	जम्मा
१.	हाल विद्यालय जाने	३००९	३१६१	६१७०
२.	हाल विद्यालय नजाने	६९१	१११२	१८०३
३.	हाँजिर नखुलेको	६१	१०६	१६७
	जम्मा	**३७६१**	**४३७९**	**८१४०**

श्रोतः केन्द्रीय तथ्यांक विभाग, राष्ट्रिय जनगणना २०६८ अनुसार

५ वर्षदेखि माथि उमेरका पढनलेख्न सक्ने र नसक्नेको विवरण संख्या :

क्र.सं.	विवरण	पुरुष	महिला	जम्मा
१.	पढने लेख्न सक्ने	६३०२	५२९३	११५९५
२.	पढन मात्र सक्ने	३९३	३९४	७८७
३.	पढन लेख्न नसक्ने	२३५१	४९१८	७२६९
४.	थाहा नभएको	६	१४	२०
	जम्मा	**९०५२**	**१०६१९**	**१९६७१**

श्रोतः केन्द्रीय तथ्यांक विभाग, राष्ट्रिय जनगणना २०६८ अनुसार

५ वर्षदेखि माथि उमेरका पास भएका तह खुलेका तथा नखुलेकाहरूको विवरण :

क्र.सं.	विवरण	पुरुष	महिला	जम्मा
१.	प्ले ग्रुप	३६२	३०१	६६२
२.	प्रा.वि (१-५) सम्म	२८७०	२६३६	५५०६
३.	नि.मा.वि (६-८) सम्म	१३६९	११५७	२५२६
४.	मा..वि (९-१०) सम्म	५५५	४५४	१००९
५.	एस.एल.सि. वा सोसरह	७९२	५०५	१२९७
६.	उ.मा.वि.(१० + २) वा सोसरह	२६३	२२६	४८९
७.	स्नातक वा सोसरह	९२	२६	११८
९.	स्नातकोत्तर वा सोसरह	४४	५	४९
१०.	अन्य	१	१	२
११.	अनौपचारिक शिक्षा हासिल गर्ने	१२८	१२५	२५३
१२.	तह नखुलेको	१४	९	२३
	जम्मा	**६४९०**	**५४४५**	**११९३५**

श्रोत: केन्द्रीय तथ्यांक विभाग, राष्ट्रिय जनगणना २०६८ अनुसार

४.१.१ शैक्षिक संस्थाहरूको विवरण

क्र.सं.	विद्यालयहरूको नाम	वडा नं.	कैफियत
	क्याम्पस		
१	सुनकोसी क्याम्पस	वडा नं. ३ र ४	
२	कुशेश्वर बहुमुखी क्याम्पस	वडा नं. १	
	माध्यामिक विद्यालय		
१	गणेश माध्यमिक विद्यालय	वडा नं. ७	
२	ग्रामकाली माध्यमिक विद्यालय	वडा नं. ६	
३	गणेश माध्यमिक विद्यालय	वडा नं. ५	
४	कुशेश्वर माध्यमिक विद्यालय	वडा नं. १	
५	हरिसिद्धि माध्यमिक विद्यालय	वडा नं. २	
६	प्रगतिशील माध्यमिक विद्यालय	वडा नं. ३, ४	
७	माध्यमिक विद्यालय गुडबजार	वडा नं. ३,४	
८	सिद्र माध्यमिक विद्यालय	वडा नं. ३,४	
९	देवीस्थान माध्यमिक विद्यालय	वडा नं. १	
	निम्न माध्यामिक विद्यालय,		
१	भुमेश्वर निम्न माध्यमिक विद्यालय	वडा नं. ७	
२	पञ्चकन्या निम्न माध्यमिक विद्यालय	वडा नं. ६	
३	महाकाली निम्न माध्यमिक विद्यालय	वडा नं. ६	
४	चण्डेश्वरी निम्न माध्यमिक विद्यालय	वडा नं. ६	
५	कालिका निम्न माध्यमिक विद्यालय	वडा नं. ५	
६	विनायक निम्न माध्यमिक विद्यालय	वडा नं. ३,४	
७	कपिलेश्वर निम्न माध्यमिक विद्यालय	वडा नं. ३,४	

क्र.सं.	विद्यालयहरूको नाम	वडा नं.	कैफियत
	प्राथमिक विद्यालय		
१	चन्द्रकन्या आधारभूत विद्यालय	वडा नं. ७	
२	पञ्चकन्या आधारभूत विद्यालय	वडा नं. ७	
३	विमला आधारभूत विद्यालय	वडा नं. ७	
४	जलकन्या आधारभूत विद्यालय	वडा नं. ७	
५	जखनी आधारभूत विद्यालय	वडा नं. ७	
६	बालकन्या आधारभूत विद्यालय	वडा नं. ७	
७	बट्टेश्वरी आधारभूत विद्यालय	वडा नं. ६	
८	दमइडाँडा आधारभूत विद्यालय	वडा नं. ६	
९	भिमसेन आधारभूत विद्यालय	वडा नं. ६	
१०	लिते भञ्ज्याङ आधारभूत विद्यालय	वडा नं. ५	
११	पशुपति आधारभूत विद्यालय	वडा नं. ५	
१२	पञ्चकन्या आधारभूत विद्यालय	वडा नं. ५	
१३	सिरुवानी भगवती आधारभूत विद्यालय	वडा नं. ५	
१४	सेतीदेवी आधारभूत विद्यालय	वडा नं. १	
१५	धरनीधर नेपालथोक आधारभूत विद्यालय	वडा नं. १	
१६	ओम आधारभूत विद्यालय	वडा नं. १	
१७	ध्याम्पटार आधारभूत विद्यालय	वडा नं. १	
१८	खानी गाउँ आधारभूत विद्यालय	वडा नं. १	
१९	हरिसिद्धि आधारभूत विद्यालय	वडा नं. २	
२०	पञ्चकन्या आधारभूत विद्यालय	वडा नं २	
२१	प्रगतिशील आधारभूत विद्यालय	वडा नं. २	
२२	विश्वज्योति आधारभूत विद्यालय	वडा नं. २	
२३	जनजागृति आधारभूत विद्यालय	वडा नं. २	
२४	जनज्योति आधारभूत विद्यालय	वडा नं. ३,४	
२५	कालिका आधारभूत विद्यालय	वडा नं. ३,४	
२६	सतिदेवी आधारभूत विद्यालय	वडा नं. ३,४	
२७	ज्ञानेन्द्र आधारभूत विद्यालय	वडा नं. ३,४	
२८	नमोबुद्ध आधारभूत विद्यालय	वडा नं. ३,४	
२९	आधारभूत विद्यालय चिलानेखर्क	वडा नं. ३,४	
३०	आधारभूत विद्यालय धारापानी	वडा नं. ३,४	
	आवसीय विद्यालयहरू		
१	Five Star English Boarding School	वडा नं. ३	
२	रातमाटा बोहोरेटार English BoardingSchool	वडा नं. ३	
३	प्रगतिशील Secondary Boarding School	वडा नं. २	

४.१.२ बालक्लबहरूको विवरण

क्र.स.	विवरण	ठेगाना
१.	ज्ञानकुन्ज बाल सन्जाल	वडा नं. ६
२.	आदर्श बाल क्लव	वडा नं. ३
३.	सुर्योदय बाल क्लव	वडा नं. ३
४.	नवदुर्गा बाल क्लव	वडा नं. ३
५.	रमाइलो घर बाल क्लव	वडा नं. ३
६.	प्रतिभा बाल क्लव	वडा नं. ३
७.	लखनपुर बाल क्लव	वडा नं. ४
८.	नवप्रतिभा बाल क्लव	वडा नं. ४
९.	सगरमाथा बाल क्लव	वडा नं. ५
१०.	कुशेश्वर बाल सन्जाल	वडा नं. १ र २
११.	कुशेश्वर बाल क्लव	वडा नं. १ र २
१२.	देवीस्थान बाल क्लव	वडा नं. १ र २
१३.	पञ्चकन्या बाल क्लव	वडा नं. १ र २

४.२ स्वास्थ्य क्षेत्र

४.२.१ गाउँपालिका अवस्थित स्वास्थ्य संस्थाहरूको नामावाली

भौगोलिक विकटताको कारण र देशको राजनीतिक लुछाचुडीले गर्दा जिल्लामा रहेको सिन्धुली एक अस्पतालबाट नै जिल्लामा रहेका सबै गाउँपालिकाहरूका घरधुरीहरूले सेवा लिने गर्दछन् । यो अस्पता तीन जना डाक्टरहरूको दरबन्दी र पन्ध्र शैया सहितको एक सरकारी अस्पताल हो । यसै अस्पालबाट नै यस जिल्लाका बासिन्दाहरूलाई सवै क्षेत्रको स्वास्थ्य सम्बन्धी सेवा प्रदान गर्दै आएको छ । गाउँपालिकाका वडाहरूमा प्राथमिक उपचार गर्ने स्वास्थ्य संस्थाहरू यस प्रकार रहेका छन् ।

अस्पताल तथा स्वास्थ्य चौकीहरू

क्र.सं	नाम	ठेगाना
१	**सिन्धुली अस्पताल, सिन्धुली**	सिन्धुली
२	मझुवा स्वास्थ्य चौकी	वडा नं. ७
३	सितलपाटी स्वास्थ्य चौकी	वडा नं. ६
४	बन्दिपुर स्वास्थ्य चौकी	वडा नं. ५
५	झारा स्वास्थ्य चौकी	वडा नं. ३ र ४
६	भरोसा सामुदायिक अस्पताल	वडा नं. १
७	कुशेश्वर स्वास्थ्य चौकी	वडा नं १ र २
८	झांगाझोली स्वास्थ्य चौकी	वडा ३
९	सितलपाटी स्वाथ्यचौकी	वडा ६

स्थानीयवासीहरूमा देखा परेका प्रमुख रोगहरू

क्र.सं	नाम
१	छालाको रोग
२	श्वास प्रश्वास
३	झाडापखाला
४	जुकाको संक्रमण
५	ग्याष्ट्रिक
६	रक्त अल्पता
७	कानको संक्रमण
८	आँखा सम्बन्धी रोग
९	भिटामिन र पोषण सम्बन्धी

४.३ खानेपानी तथा सरसफाइ सम्बन्धी आधारभूत विवरण

४.३.१खानेपानी

मानिस स्वस्थ्य रहनको लागि स्वच्छ खानेपानी अति आवश्यक हुन्छ । यस गाउँपालिकामा स्वच्छ खानेपानी सुविधा पूरा गर्नका लागि खानेपानी तथा सरसफाई डिभिजन कार्यालयले आवश्यक योजना तर्जुमा गरी खानेपानीका आयोजनाहरूको निर्माण गरी खानेपानीको आवश्यता परिपूर्ती गर्दै आएको देखिन्छ । तर २०७२ सालमा आएको भू-कम्पले गर्दा केही गाविसको वडाहरूको मूल सुक्दै गएकोले पानीको अभाव देखिएको छ । यसलाई निराकरण गर्नुपर्ने देखिन्छ।

४.३.२ खानेपानीको श्रोतको आधारमा घरपरिवार संख्या विवरण

यस गाउँपालिकाको जम्मा घरधुरी संख्या ४५५७ छ भने यी घरधुरीहरूले विभिन्न खालको स्रोतबाट उपलब्ध भएको पानी पिउँछन् । कति घरधुरीले कुन स्रोतबाट पानी पिउँछन् भनी त्यसको छुट्टाछुटै तथ्याङ्क तल तालिकामा निम्न लिखित रूपमा दिइएको छ ।

सि.नं.	खानेपानीका श्रोतहरू	घरपरिवार संख्या
१	ट्युबवेल /हेन्डपम्प	३
२	ढाकेको इनार /कुवा	१८
३	नढाकेको इनार /कुवा	२२०
४	पाइप धारा	२८७७
५	खोला तथा झरनाको पानी	६६४
६	मूलको पानी	७६२
७	अन्य	-
८	उल्लेख नभएको	१२
	जम्मा	**४५५७**

श्रोतः केन्द्रीय तथ्यांक विभाग, राष्ट्रिय जनगणना २०६८ अनुसार

४.३.३ खानेपानी संस्थाहरूको विवरण

क.स.	विवरण	ठेगाना	कैफियत
१.	डाँडा गाउँ खानेपानी योजना	वडा नं. ७	
२.	गैरी गाउँ खानेपानी योजना	वडा नं. ७	
३	मझुवा १ र २ खानेपानी योजना	वडा नं. ७	
४	नागी खानेपानी योजना	वडा नं. ७	
५	चालिसे खानेपानी योजना	वडा नं. ७	
६	आरुबोटे खानेपानी योजना	वडा नं. ७	
७	रूपाकोट खानेपानी योजना	वडा नं. ७	
८	तार टयाङ्टयाङ् खानेपानी योजना	वडा नं. ७	
९	धोद्रे खानेपानी योजना	वडा नं. ७	
१०	गुठबजार खानेपानी योजना	वडा नं. ३ र ४	
११	रातमाटा खानेपानी योजना	वडा नं. ३ र ४	
१२	बोहोरेटार खानेपानी योजना	वडा नं. ३ र ४	
१३	ताम्लिङ खानेपानी योजना	वडा नं. ३ र ४	
१४	लखनपुर खानेपानी योजना	वडा नं. ३ र ४	
१५	कुशेश्वर दुम्जा खानेपानी योजना	वडा नं. १	
१६	ज्यामिरे खानेपानी योजना	वडा नं. १	

४.३.४ शौचालय प्रयोगको आधारमा घरपरिवार संख्या विवरण

यस गाउँपालिकाको जम्मा घरधुरी संख्या **४५५७** छ भने सबै घरधुरीहरूमा शौचालय बनेका छैनन् । शौचालय प्रयोग गर्ने र नगर्ने तथा विभिन्न खालको शौचालय प्रयोग गर्नेको आधारमा शौचालयको प्रकृति छुट्याई घरपरिवार संख्याको विवरण तल तालिकामा निम्न लिखित रूपमा दिइएको छ ।

सि.नं.	चर्पीको प्रयोग	घरपरिवार संख्या
१	शौचालय नभएको	२८१४
२	फ्लस भएको शौचालय	१४२४
३	साधारण शौचालय	३०७
४	उल्लेख नभएको	१२
	जम्मा	**४५५७**

श्रोत: केन्द्रीय तथ्यांक विभाग, राष्ट्रिय जनगणना २०६८ अनुसार

खण्ड ५ : भौतिक पुर्वाधार विकासको अवस्था

गाउँपालिकाको सामाजिक र आर्थिक विकासका लागि गाउँपालिकामा उपलब्ध भौतिक पूर्वाधार विकासको अवस्थाको महत्वपूर्ण भूमिका हुन्छ । कुनै क्षेत्र विशेषको विकास भए नभएको अध्ययन गर्नको लागि मुख्यत: भौतिक पूर्वाधार विकासको अवस्था हेर्ने गरिन्छ । यस अन्तर्गत सडक यातायात तथा पुल सञ्चारका साधनहरू, विजुली, खानेपानी, सिंचाई उद्योगधन्दा आदिको अवस्था पर्दछन् । देशको भौगोलिक विकटता र राजनीतिक लुछाचुडीले गर्दा कुनै पनि भौतिक पूर्वाधारको विकास हुन सकेको छैन ।

५.१ सडकको यातायात

यस गाउँपालिकामा पर्ने गाविसहरूको रोडहरू कच्ची रहेका छन्। यातायातको सुविधा पनि एकदमै न्यून रूपमा सञ्चालनमा रहेका छन्। कच्ची रोडहरूको विवरण यस प्रकार रहेका छन्।

कच्ची सडकको विवरणहरू यस प्रकार छन्:-

क्र.सं.	कच्ची सडक	ठेगाना	कैफियत
१.	रमिते-मझुवा-गाउँखर्क	वडा नं. ७	९ कि.मि.
२.	आडगडी-जलकन्या-चाविसे -बन्दीपुर	वडा नं. ७	४ कि.मि.
३.	मझुवा-निगुली-खुर्कोट	वडा नं. ७	५ कि.मि.
४.	खहरे-अमरे ग्रामीण सडक	वडा नं. ६	७ कि.मि.
५.	बखोटे -माथिल्लो चैनपुर कच्ची सडक	वडा नं. ६	५ कि.मि.
६.	खाल्डे -गाउँखर्क कच्ची सडक	वडा नं. ६	७ कि.मि.
७.	अफारे-सैनटार-गाउँखर्क	वडा नं.६	५ कि.मि.
८.	रामटार-लिते भञ्ज्याङ कच्ची सडक	वडा नं. ५	६ कि.मि.
९.	रामटार-बन्दीपुर कच्ची सडक	वडा नं. ५	
१०.	खनियाँखर्क-रानी छाँगा कच्ची सडक	वडा नं. ५	३ कि.मि.
११.	मुलकोट-नाङ्गो डाँडा-खहरे गाउँ ग्रामीण सडक	वडा नं. ५	७ कि.मि.
१२.	थुम्का-भोटेखाली कच्ची सडक	वडा नं. ५	३ कि.मि.
१३.	परेवाडाँडा-कासीखर्क ओडारे कच्ची सडक	वडा नं. ५	३ कि.मि.
१४.	लिते भञ्ज्याङ डाँडा टोल-नयाँ छाप कच्ची सडक	वडा नं. ५	२ कि.मि.
१५.	मुलकोट-कटरे कच्ची सडक	वडा नं. ५	३ कि.मि.
१६.	रातमाटा-कोटगाउँ-बन्दिपुर कच्ची सडक	वडा नं. ३	
१७.	शिखरकटेरी-तामिलङ्ग ग्रामीण सडक	वडा नं.३	
१९.	आँपधारी-सादोबाटो ग्रामीण सडक	वडा नं. १ र २	१२ कि.मि.
२०.	साँदी-सिमलचौर ग्रामीण सडक	वडा नं. १ र २	५ कि.मि.
२२.	ज्यामिरे-मनडाँडा	वडा नं. १ र २	१.५ कि.मि.
२३.	जङ्गेधारा-ओखेती	वडा नं. १ र २	१.५ कि.मि.
२४.	आँपधारी-खानीगाउँ	वडा नं. १ र २	४ कि.मि.
२५.	भञ्ज्याङ्ग-भौबाटारी	वडा नं. १ र २	१.५ कि.मि.
२६.	ध्याम्पटार-आरूखोला	वडा नं. १ र २	१.५ कि.मि.
२७.	वि.पि. हाइवे -भुतेटार	वडा नं. १ र २	१ कि.मि.
२८.	वि.पि. हाइवे -बालुबाटार	वडा नं. १ र २	१ कि.मि.
२९.	वि.पि. हाइवे -रूपाटार	वडा नं. १ र २	९०० मि.
३०.	कालो वरको बोट-वि.पि. पार्क	वडा नं. १ र २	१२०० मि.
३१.	पानी पोखरी-चिउरीबोट	वडा नं. १ र २	५०० मि.

५.२ टेलिफोन सेवा

यस गाउँपालिकामा सबै गाविसमा टेलिफोन सुविधा पुगेको छ। साथै जिल्लाको मदनबासमा रिपिटर टावर स्थापना गरिएकोछ। निजी क्षेत्रको मोबाइल सेवा एनसेल र स्मार्ट कम्पनीले जिल्लाको विभिन्न स्थानमा वि. टी. एस. स्थापना गरी सेवा विस्तार गरेको छ। जसको फलस्वरूप स्थानीयवासीले सञ्चारको राम्रो सुविधा लिन पाएका छन्।

५.३ हूलाक सेवा

यस गाउँपालिकाको सबै गाविसहरूमा हुलाक सेवा प्रदान भएको। इलाका हुलाक कार्यालय झांगाझोली रातामाटा, धनादेश सेवा झागाझोली रातामाटाबाहेकअन्य गाविसहरूमा अतिरिक्त हुलाक कार्यालयको सुविधा रहेको छ।

५.४ सञ्चार सेवाका माध्यमहरू

जिल्लामा अवस्थीत सिन्धुलीमाढीबाट सञ्चालन भएका एफ एम, रेडियो अन्य सबै सञ्चालनमा रहेका एफएमहरू सञ्चालनमा रहेका छन्।

५.५ पत्रपत्रिकाहरू उपलब्ध हूने

दैनिक:-जनबोली सन्देश राष्ट्रिय दैनिक, प्रभात दैनिक, सिन्धुली सौगात।

साप्ताहिक:-सिन्धुल साप्ताहिक, जनसमर, जनप्रभात, सिन्धुली टाइम्स, सिन्धुली पोष्ट, कमलामाई एक्सप्रेस, जनप्रीय साप्ताहिक, इतिश्री साप्ताहिक, सहकारी साप्ताहिक रहेका छन्।

५.६ विद्यूत र उर्जा

जिल्लाको सदरमुकामको अधिकांश क्षेत्रमा विद्युत सेवा उपलब्ध छ। जिल्लामा विद्युत आपूर्ती गर्ने नेपाल विद्युत प्राधिकरणको केन्द्रीय प्रसारण लाइनमा जोडिएको छ। नगरपालिका बाहेक भिमेश्वर, जलकन्या, रतनचुरा, भद्रकाली, डाडीगुराँसे, बासेश्वर, भुवनेश्वरी ग्वाल्टार, दुधौली, लदाभिर, मझुवा, रानिवास, रानीचुरी र कपिलाकोट वडाहरूमा आंशिक रूपमा विद्युत सेवा उपलब्ध छ। यस वाहेक अन्य गाविसहरूमा साना जलविद्युत आयोजनाहरू पनि सञ्चालनमा रहेका छन्। तीमध्ये यस गाउँपालिकाको खोलागाउँ वडाको चनौटे र महादेवडाँडा गाविसको ढोडेनीमा पेल्ट्रीसेट विद्युत सेवा उपलब्ध छ। त्यसै गरी लघु जलविद्युत आयोजना तर्फ बक्सुखोला जलविद्युत आयोजनाले खोलागाउँ, बमहुनतिल्पुङ र पोखरी गाविसको केही भागमा तथा अमले, वस्तिपुर, तामाजोर, नेत्रकाली र शान्तेश्वरी गाविसको केही भागमा स्थानीय लघु जलविद्युत आयोजना मार्फत विद्युत सेवा पुऱ्याइएको छ।

५.७ बत्ती प्रयोगको आधारमा घरधूरी संख्या विवरण

यस गाउँपालिकाको जम्मा घरधुरी संख्या ४५५७ छ भने यी घरधुरीहरूले विभिन्न किसिमको श्रोतद्धारा घरमा बत्ती बाल्दछन्। विभिन्न श्रोतद्धारा बलेको बत्तीको प्रकृति छुट्याई घरधुरीको विवरण तल उल्लेख गरिएको छ।

सि.नं.	बत्तीको प्रकार	घरपरिवार संख्या
१	विजुली	६६९
२	मट्टीतेल	१७८२
३	सोलार	१८९८
४	वायोग्यास	४
५	अन्य	१९२
६	उल्लेख नभएको	१२
जम्मा		४५५७

श्रोत: केन्द्रीय तथ्यांक विभाग, राष्ट्रिय जनगणना २०६८ अनुसार

५.८ वित्त बैंक तथा सहकारी संस्थाहरूको विवरण

भौगोलिक विकटता र देशको राजनीतिक लुछाचुडीले गर्दायस गाउँपालिकामा कुनै पनि बैंकिङ्ग संस्थाहरू खुल्न सकेका छैनन् । यसकारण यस क्षेत्रका बासिन्दाहरू बैंकहरूको सुविधा लिनका लागि सदरमुकाममा नै सञ्चालनमा रहेका बैंकहरूबाट आर्थिक कारोवार गर्ने गर्दछन् । जिल्लामा विगतदेखि नै राष्ट्रिय वाणिज्य बैक शाखा र कृषि विकास बैंक शाखा कार्यालयबाट सेवा सञ्चालन भैरहेको छ । बित्त तथा बैंक क्षेत्रको विकासको क्रममा यस जिल्लामा पनि निजी क्षेत्रको बैंक तथा वित्तिय संस्थाहरू २०६५ सालदेखि खुल्न थालेका छन् । सदरमुकाममा सञ्चालनमा रहेका बैंकहरूको नाम निम्न लिखित तालिका दिएको छ ।

जिल्लामा नै सञ्चालित रहेका

क्र.सं.	बैंकहरूको नाम	कैफियत
१	विकास बैंक र सम्वद्ध निकाय	
२	कृषि विकास बैंक, शाखा कार्यालय	
३	बाणिज्य बैंक	
४	अरनिको विकास बैंक	
५	हुलाक बचत बैंक	
६	सुप्रिम विकास बैंक	
७	मातृभूमी विकास बैंक	
८	सिद्धार्थ बैंक	
९	प्राइम कर्मसियल बैंक	
१०	कन्ट्री डेभलपमेन्ट बैंक	
११	एक्सीस बिकास बैंक	
१२	छिमेकी लघुवित्त बिकास बैंक	
१३	स्वावलम्वन लघुवित्त विकास बैंक	
१४	डिप्रोक्स लघुवित्त विकास बैंक	

५.९ गाउँपालिकामा सञ्चालित बैंक

अन्य गाउँपालिकाको तुलनामा यस गाउँपालिकामा आर्थिक कारोवार गर्नेको लागि एक मात्र राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक वडा नं. ३ सञ्चालनमा रहेको छ । निम्न लिखित रूपमा तल दिएको छ ।

क्र.सं.	नाम	वडा नं.	कैफियत
१	राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक	वडा नं. ३	

५.१० सहकारी संस्थाहरूको विवरण

अन्य गाउँपालिकाको तुलनामा यस गाउँपालिकामा आर्थिक कारोवार गर्ने कृषि सहकारी संस्था तथा उपभोक्ता सहकारी संस्थाहरू .स्थापना गरी सञ्चालनमा रहेका छन् । ती सहकारी संस्थाहरूको नाम तथा ठेगाना निम्न लिखित रूपमा तल दिएको छ ।

क्र.सं.	संस्थाको नाम	ठेगाना	कैफियत
१	जीवन विकास लघुवित्त संस्था	वडा नं. ३	
२	जनकल्याण बचत तथा ऋण सहकारी संस्था	वडा नं. ३	
३	दिपमाला महिला बचत तथा ऋण सहकारी संस्था	वडा नं. ३	
४	दिपज्योति महिला बचत तथा ऋण सहकारी संस्था	वडा नं. ३	
५	सृष्टि महिला सहकारी संस्था	वडा नं. ५	
६	चिउडाँडा महिला सहकारी संस्था	वडा नं. ५	
७	संगित कृषि सहकारी संस्था लि. पुराना झांगाझोली	वडा नं. ३	
८	बहुउद्देशीय कृषक सहकारी संस्था लि. झांगाझोली रातामाटा	वडा नं १	
९	कुशेश्वर उपभोक्ता सहकारी संस्था लि., कुशेश्वर दुम्जा	वडा नं. ५	
१०	सहश्रधारा दुग्ध उत्पादक कृषि सहकारी संस्था लि., पुराना झागाझोली	वडा नं. ४	
११	सितलपाटी दुग्ध उत्पादक सहकारी संस्था लि., सितलपाटी	वडा नं. ९	
१२	लप्सेखोला सामूदायीक कृषि वन सहकारी संस्था लि., पुराना झगाझोली	वडा नं. ७	
१३	गुठ बजार कृषि सहकारी संस्था लि., झागाझोली रातामाटा	वडा नं. ३	
१४	गौरी शंकर जुनार उत्पादन कृषि सहकारी संस्था लि., मझुवा	वडा नं. ३	

खण्ड ६-प्राकृतिक स्रोत तथा वातारण

६.१ सारसंक्षेप

प्रशस्त मात्रामा रहेको वनजङ्गल, जलश्रोत, जुनार फल र केही मात्रामा पाइने खनिज पदार्थ समेतलाई यस गाउँपालिकालाई प्रमुख प्राकृतिक श्रोतहरूको रूपमा लिन सकिन्छ ॥ ठुला प्रजातिका रूखविरुवा, विभिन्न किसिमका जडीबुटीहरू, गैरकाष्ठ प्रजातिका वोटविरुवा, जङ्गली जनावर, विभिन्न प्रजातिका चरा, माछा र किटपतङ्ग तथा सूक्ष्म जीवहरू यहाँको जैविक विविधताका अवयवहरू हुन् ।

६.२ जैविक विविधता

यस गाउँपालिका जैविक विविधताको हिसाबले सम्पन्न रहेको छ । समुन्द्री सतहबाट करिव १६८ मिटरदेखि २७९७ मिटर उचाइसम्म फैलिएको धरातलमा विभिन्न प्रकारका बोटबिरुवाहरू, जडीबुटीहरू, चराहरू, स्तनधारी जीव लगायत अन्य जलचर तथा थलचर प्राणी तथा वनस्पतीले आश्रय पाएका छन् । यहाँको जलवायु विविधताले गर्दा चुरे पहाडी श्रृखलादेखि महाभारत सम्म फैलिएको छ । मुख्य गरी यस क्षेत्रमा प्रजाति विविधता, सास्कृतिक विविधता, वंशाणु विविधता र पारिस्थितीकीय विविधता रहेको छ । यस गाउँपालिकाको भौगोलिक कारण तथा जलवायुको भिन्नताले गर्दा ठाउँ अनुसार फरक फरक किसिमका वन्यजन्तुहरू पाइन्छन् । विषम धरातल तथा हावापानीको कारणले वन, वन्यजन्तु तथा जैविक विविधताको दृष्टिकोणमा अति धनी रहेको छ । यस ठाउँको हावापानी अनुसार उष्ण र उपोष्णमा साल, असना, खयर तथा सिसौ प्रजातिका रूखहरू व्यापारिक प्रयोजनका लागि महत्वपूर्ण छन् भने समशीतोष्ण भागमा लौठसल्ला लगायतका अमूल्य जडीबुटी तथा गैरकाष्ट वन पैदावरको उचित सदुपयोगबाट राष्ट्रको आर्थिक समुन्नतिमा महत्वपूर्ण टेवा पुऱ्याउन सक्ने देखिन्छ ।

६.३ वनस्पतिक विवधता

यस गाउँपालिकाको जङ्गलमा विभिन्न किसिमका रूख प्रजातिहरू पाइन्छन् । जलवायु, उचाइ, भौगोलिक वनावटको कारणले यहाँको प्रजाति विविधता धेरै रहेको छ । खास गरी साल, कर्मा, सिरिस, खयर, बर्रो, कर्मा, जामुन, वेल, कुसुम, सिमल, लामपाते जस्ता रूखहरू पाइन्छन् भने, प्रजातिहरूमा कटुस, चिलाउने, उत्तिस, लाकुरी, पैंयु, ओखर, वाँझ, खसु, चाँप र गुराँस आदि प्रमुख रहेका छन् । त्यसैगरी उच्च महाभारत क्षेत्रमा फलाँट, धुपी, लेक चाँप, बझ्राँठ जस्ता रूखहरू पाइन्छन् ।

६.४ गैह्रकाष्ठ वन पैदावर प्रजाति

जडीबुटीको उपलब्धताको हिसाबले धनी जिल्लाहरू मध्ये सिन्धुली पनि एक हो । यस गाउँपालिकामा महत्वपुर्ण जडीबुटी र गैर काष्ठ पैदावरको भण्डार रहेका छन् । यी क्षेत्रहरूमा विषेश गरी पाइने गैह्र काष्ठ प्रजातिहरूमा चिराइतो, जिवन्ती, मजिने, झ्याउ, काउलो, पाषणभेद, सतुवा, हडचुर, लौठसल्ला, अल्लो, गुराँस, पावन बोक्रा, सुगन्धवाल, अमला, हर्रो, बर्रो, टिमुर, सिकाकाई, पिप्ला, पिपली, कुरिलो, लोक्ता, दालचिनी, भोर्ला, वन लसुन, बुकिफूल, विषफेज, सेत चिनीजरा, हलिक, बाँस, निगालो, हाडैकाफल, छतिवन आदि प्रमुख हुन् ।

६.५ वन्यजन्तू विविधता

वन्यजन्तुः- यहाँका वन क्षेत्रमा मुख्यतया स्याल, चितुवा, खरायो, मृग, घोरल, बाँदर रातो, ढेंड्वा, हुँडार, कोइराला, मल्साँप्रो, लोखर्के, कछुवा, निगाले आदि जन्तुहरू पाइन्छ ।

चराचुरुङ्गी :- कालिज, ढुकुर, जुरेली, रूपी, सुगा, लुइँचे, मलेवा, ढुकुर कोकले, कल्कले, कालीजुरेली, माटीकोरी, लामपुच्छ्रे मैना, सारौं, सुगा, कर्रा, टुइके, चमेरा, पानीहाँस, बकुल्ला, जलेवा, हुटिट्याउँ, काफल पाक्यो चरी, लाटोकोसेरो आदि पाइन्छन् ।

जंगली जडिवुटीः- चुत्रो, कुरिलो, तेजपत्ता, धुपी, काउलो, चिराइतो, कुकुरतरुल, त्रिफला, घिउकुमारी, अमारो, सिकारी लहरो आदि पाइन्छन् ।

६.६ सामुदायिक वन

क.स.	गा.वि.स.को नाम	सामुदायिक वनको संख्या	क्षेत्रफल	कैफियत
१.	कुशेश्वर दुम्जा	३	६८१.६२	
२.	झागाझोली रातामाटा	७	६४८.१६	
३.	पुराना झागाझोली	५	५३५.३१	
४.	सितलपाटी	३	३७४.५	
५.	मझुवा	५	६६३	

श्रोत:-सिन्धुली जि.वि.स.को पार्श्वचित्र

६.७ नदी तथा खोलानालाहरू

विभिन्न स्थानहरूबाट बग्ने नदी तथा खोलाहरू नै जिल्लाको प्रमुख जलसम्पदा हो । सिन्धुली जिल्लाको सिमानाको रूपमा रहेको सुनकोशी, रोशी, बागमती र तावा नदीहरू पनि यस जिल्लाको महत्वपूर्ण जलसम्पदाको रूपमा लिन सकिन्छ । कमला नदी, मरिण, बाक्सु, चदाह, बन्जिोर, क्यानखोला, गौमती, गड्यौली, कोखाजोर, धनमना, सिम्ले, बितिजोर, अरुण, ककुर, खोलाले, यस जिल्लाको जलाधार क्षेत्रमा महत्वपूर्ण स्थान ओगटेको छ । त्यसैगरी तालतलैयाहरूमा पञ्चकन्या पोखरी र कुण्ड (कयानेश्वर) प्रमुख रूपमा रहेका छन् । यसै सन्दर्भमा खोलाको उद्‌गम महाभारत हुँदै यस गाउँपालिकाको गाविसहरूलाई समेट्दै बग्ने नदीहरू निम्न प्रकार रहेका छन् ।

क्र. सं.	खोलाको नाम	खोलाको उद्‌गम	खोलाले समेट्ने गाविस	क्षेत्रफल	बगर क्षेत्र	पहिरो क्षेत्र	वनक्षेत्र	
							घना वन	पातलो वन
१.	धोवी खोला	माहाभारत	मझुवा सितलपाटी	५२२ ६००	५०	२०	२२४	५२३
२.	निगुली खोला	माहाभारत	मझुवा	१२६०				
३.	ढाडखोला	माहाभारत	मझुवा सितलपाटी	९१४ ४४०	५५	२०	५८९	३९४
४.	चैनपुरखोला	माहाभारत	सितलपाटी पुरानो झागाझोली	१३४५ ३६	६५	१५	१८५	४३३
५.	भोटेखोला	माहाभारत	पुरानो झागाझोली सितलपाटी	२१ २०३०	६५	२०	३४५	८०४
६	जुडिधोवी खोला	माहाभारत	पुरानो झागाझोली झागाझोली रातामाटा	१३०० ६२७	९०	२०	३६१	६६९
७	भोर्लेनी खोला	माहाभारत	झागाझोली रातामाटा	१८०७	७०	२०	६९४	४६३
८	सादी खहरे खोला	माहाभारत	झागाझोली रातामाटा कुशेश्वर दुम्जा	७७६ १३४५	१७५	२०	१०१३	५४६
९	आरु घ्याम्पे खोला	माहाभारत	कुशेश्वर दुम्जा	१६९८	१७०	२०	४०९	६११

६.८ कृषि सेवा केन्द्र

क्र.सं.	सेवा केन्द्र तथा उपकेन्द्र	सेवा लिने गाविसहरू	कैफियत
१	झागाझोली रातामाटा सेवा केन्द्र	कुशेश्वर दुम्जा, झागाझोली रातमाटा, पुरानो झागाझोली, सितलपाटी र मझुवा	

६.९ प्रमूख उत्पादन हून कृषिबालीहरू

सिन्धुली जिल्ला मुख्य गरी जुनार फलको नामबाट प्रसिद्ध रहेको छ । यहाँका वासिन्दाहरू सबै जसो कृषि पेशामा आश्रित छन् । यिनीहरूले समयानुसार विभिन्न खेती तथा वालीहरू लगाउने गर्दछन् । यहाँको भौगोलिक वनावटको अवस्था प्राकृतिक वातावरण अनुसार उत्पदन हुने अन्न वालीहरू, फलफुलहरू, तरकारी खेतीहरू, दलहन वालीहरू, तेलहन वालीहरू यहाँका मुख्य वालीहरूमा पर्दछन् ।

खाद्यान्न वाली:- धान, मकै, कोदो, गहुँ, फापर, गहत, जुनेलो आदि

तेलहन वाली:-तोरी, भटमास, तिल, आदि

तरकारी वाली:-आलु, गोलभेडा, काउली, बन्दागोभी, भेन्टा, मुला, फर्सी, लौका, रामतोरीया, काँक्रो, साग, तिते करेला, बोडी, घिउसिमि, घिरौला, लसुन, प्याज, खोर्सानी, अधुवा, स्कुस, फर्सी आदि

फलफूल:-जुनार, सुन्तला, केरा, आँप, अम्बा, आरु, मेव, कटहर, भुइकटहर, कफी, नास्पाती, निबुवा, कागती, किवी, हलुवावेद

अन्य खेतीमा- अम्रिसो, अलैची आदि पर्दछन् ।

६.१० पशू स्वास्थ्य तथा पशूपालन

विकासका प्रसस्तै अवसरहरू बोकेको भयता पनि यस गाउँपालिका अधिकांश व्यक्तिहरू जीवन निर्वाहको लागि पशुपालन गर्दै आएका छन् । गाउँपालिकाबाट निर्यात हुने उपजहरूमा दुग्ध प्रमुख रूपमा रहेको छ भने अन्यमा खसी, बोका, पाठा, राँगो, भेडा, बंगुर आदि रहेका छन् ।

६.११ प्रमूख घरपालूवा पशूपंछी सम्बन्धी विवरण

क्र. सं.	पशुहरूको नाम	पंछीहरूको नाम	कैफियत
१	गाई, गोरु भैंसी, राँगा, बाखा, भेडा, बंगुर,	लोक्कल कुखुरा, ब्रोइलर कुखुरा, हाँस आदि	

निकासीजन्य वस्तुहरू

प्राकृतिक श्रोत साधन			कृषिजन्य वस्तुहरू				पशुजन्य वस्तुहरूमा	
खानी, ढुङ्गा, गिटी, वालुवा	वन पैदावर	अन्य	तरकारी	फलफूल	दलहन	अन्य नगदे वाली	पशुजन्य	पंक्षी जन्य
ढुङ्गा	सिन्कौली,	कुरीलो, बोजो, पुदिना अन्य जडिवुटीहरू आदी	स्कुस, फर्सी, वोडी, निउरो आदि	जुनार, सुन्तला, निवुवा, कागती, किवी, हलुवावेद, भुइँकटहर आदि	मासको दाल, वोडीको दाल, सिमिको दाल आदि	अधुवा, अम्रिसो, बेसार,	खसी, बोका, भेडा, बंगुर, राँगा	लोक्कल कुखुरा, कालिज आदि

पशु सेवा केन्द्र र उपकेन्द्र

क्र.सं.	पशु सेवा केन्द्र तथा उपकेन्द्र	सेवा केन्द्र रहेका गाविसहरू	सेवा लिने गाविसहरू
१	जिल्ला पशु सेवा कार्यालय	कमलामाई नगरपालिका वडा नं. ६	सबै गाविसहरू
२	झाँगाझोली पशु सेवा केन्द्र	झागाझोली	झागाझोली रातामाटा, मझुवा, शितलपाटी, पुरानो झागाझोली र कुशेश्वर दुम्जा

खण्ड ७ : विविध

७.१ यस गाउँपालिकाको विकासकासम्भाव्यता, अवसर, चूनौती र समस्याहरू

यस गाउँपालिको भौगोलिक तथा सांस्कृतिक विविधताको साथै आकर्षक पर्यावरणको कारण पर्यटकहरूको लागि आकर्षणको केन्द्र बनाउन सकिन्छ । यस क्षेत्रमा प्रशस्त त्यस्ता ठाउँहरू छन् जुन क्षेत्रको दिगो विकास गरी तिनको प्रवर्द्धन गर्न सकेमा जीवनस्तर बदलिन सक्छ । सांस्कृतिक तथा धार्मिक क्षेत्रहरूको विभिन्न मठ मन्दिरहरू पुग्नका लागि सडक तथा यातायातको राम्रो व्यवस्था गर्नुपर्छ । स्तरीय खालको होटल व्यवसायहरू, होमस्टे सञ्चालन गर्ने व्यवस्था मिलाउन सकेमा उपलब्ध स्रोत र साधनको समुचित व्यवस्थापन तथा प्रचार प्रसारवाट उक्त क्षेत्रको विकास प्रवर्द्धन हुनेछ । यसो गर्न सके स्थानीय वासीहरूको आर्थिक अवस्था तथा रोजगारीको व्यवस्था बढाई पर्यटनलाई यस क्षेत्रको विकासको आधार बनाउन देखिन्छ ।

आर्थिक समुन्नति, सामुदायिक विकास र सांस्कृतिक प्रर्वद्धनको वाटोमा समकालीन नगरपालिकाहरूलाई उछिन्दै सुन्दर, समृद्धि र समावेसी फिकल गाउँपालिका निर्माण गर्न यस क्षेत्रमा रहेका विभिन्न स्रोत तथा साधनहरूको उपलब्धता र सम्भावनालाई पहिचान गरी योजनावद्ध विकास प्रयासलाई अघि बढाउनुपर्ने देखिन्छ ।

(क) कृषि उत्पादकत्वमा वृद्धि

यस गाउँपालिकाभित्र बसोबास गर्ने अधिकांश जनता कृषिमा आधारित रहेको पाइन्छ भने कृषि योग्य जमिनमा बिउ, बिजन, उत्पादन हुनेखालको आधुनिक कृषि प्रणाली अपनाउन सके कृषि उत्पादन बढन सकिने कुरामा दुईमत छैन । कृषि क्षेत्रमा नगदे वाली, तरकारी खेती, फलफूल खेती तथा अन्य उत्पादनको प्रवल सम्भावना रहेको पाइन्छ । कृषक समूहहरूको गठन गरी साना तथा ठूला सिँचाई आयोजनाको परिचालन गरी कृषकहरूलाई कृषि सम्बन्धी तालिम, जैविक मलको प्रयोग, उन्नत जातको विउविजनको व्यवस्था, कृषि सामग्रीको व्यवस्था तथा कम्पोष्ट मलको प्रयोग सम्बन्धी विभिन्न किसिमका सीपमूलक तालिमहरू दिएर कृषि उत्पादकत्वमा वृद्धि गर्न सकिन्छ ।

(ख) पशुपालन

यस गाउँपालिकाभित्र बसोबास गर्ने अधिकांश जनताहरूले परम्परागत रूपमा पशुपालन व्यवसाय गर्दै आएको पाइन्छ । जग्गा जमिन नभएका किसानहरू पशुपालनमा आर्कषित भएका छन् भने उनीहरूको जीविकोपार्जन पशुपालनबाट भैरहेको पाइन्छ । पशुपालनलाई आधुनिकीकरण गर्न सकेमायसठाउँका कृषकहरू बढी लाभान्वित हुन सक्ने भएकोले यस ठाउँमा पशुपालनको सम्भाव्यता राम्रो रहेको पाइन्छ । बजार निकासीको लागि दूध तथा मासु उत्पादन गरी विक्री वितरण गर्न सकिनेछ । यस गाउँपालिकाका सबै वडाहरूमा पशुपालन समूह गठन गरी समय समयमा प्रोत्साहन र अन्य आवश्यक तालिमको व्यवस्था गरी उन्नत खालका बाखा, दुधालु गाई, दुधालु भैंसी, विभिन्न खालका लोक्कल कुखुरा, ब्रोइलर, लेस, बंगुर, बदेल, मौरी पालन तथा अन्य पशुपालन गर्न सकिन्छ । यसका साथै दूध, मासु, फुल आदि उत्पादन गरी आयआर्जन बढाउन सकिन्छ ।

(ग) आर्थिक विकासको सम्भावना

यस गाउँपालिका क्षेत्रमा व्यावसायिक रूपले स्थानीय स्रोत, साधन, सीप, श्रम आदिलाई उपयोग गरेर विभिन्न किसिमका स्रोत साधन तथा श्रममा आधारित व्यवसायहरू सञ्चालन गर्न सकिने सम्भावना देखिन्छ । जस्तै:- कसर उद्योग, बाँस निगालोको काम, अगरबत्ती, मैनबत्ती बनाउने, वावियाको डोरी, टपरी व्यवसाय, अचार, जुनारको जुस, साईकल, टि.भि, रेडियो, घडी, मोटरसाईकल मेशिनहरू आदिको मर्मतजस्ता व्यवसाय तरकारी खेती तथा फलफुल खेती काँको, भुँइकटहर, केरा, मेवा, आँप, जुनार, कटहर, आदि खेती गर्न सकेको खण्डमा

आर्थिक आम्दानीको राम्रो स्रोत बन्न सक्दछ । जैविक विविधताको प्रचुरता जस्ता कारणले आर्थिक विकासका प्रसस्तै सम्भावना बोकेको छ । स्तरीय होटल तथा रिसोर्टहरू एवं होमस्टे देश विदेशका पर्यटक पाहुनाहरूको सत्कार गर्ने कार्य । व्यवस्था गर्न सकेको खण्डमा यस क्षेत्रको आर्थिक विकासको आधार बन्न सक्ने देखिन्छ ।

(घ) सीप तथा तालिमको व्यवस्था

यस क्षेत्रका मानिसहरू परम्परागत रूपमा कृषि पेशामा आश्रित छन् । कृषि पेशाभित्र मौसमी खेती तथा बेमौसमी खेती हुने हुँदा उनीहरूको आय आर्जनको स्रोत बनाउनको लागि विभिन्न खाले आधुनिक तरिकाको खेती लगाउने तरिका, सीपमूलक तालिम, जनचेतना, सिलाई कटाई र इलेक्ट्रिकल तालिम, मोबाइल मर्मत, मोटरसाइकल, साइकल मर्मत, डकर्मी तालिम, वैदेशिक रोजगारमा जानेलाई विभिन्न किसिमको तालिम आदिको व्यवस्था गर्न सकेको खण्डमा गोलन्जोर गाउँपालिका क्षेत्रको विकासको आधार बन्न सक्ने देखिन्छ ।

७.२ यस क्षेत्रको चूनौती तथा समस्याहरू

(क) जनचेतनाको कमी

यस क्षेत्रका बासिन्दाहरूमा शिक्षा, स्वास्थ्य, परम्परागत खेती गर्ने तरिका आदिमा आफ्नै शैली र ढर्रा पाइन्छ । रुढीवादी चलनमा विश्वास गर्नाले अज्ञानता बढी छ । जब मानिसमा पढेर महान व्यक्ति बन्न सकिन्छ अनि रोजगारीका बाटाहरू खुल्छन् भन्ने ज्ञान बढ्छ तब ऊ जस्तोसुकै दुःख, अभाव र समस्यासँग जुधेर पनि पढाइतर्फ क्रियाशील रहन्छ त्यसकारण जनचेतनाको कमी हटाएर विकासलाई गति दिन सकिने देखिन्छ ।

(ख) महिला सहभागितामा न्यून

यस क्षेत्रका महिलाहरू परम्परागत रूपमा घरायसी कामकाजमा आवद्ध छन् । उनीहरू शैक्षिक, सामाजिक, आर्थिक तथा निर्णायक तहमा समान सहभागी हुन सकेका छैनन् । यसैका कारण विकासको कार्य गर्न प्रमुख समस्या वा चुनौती देखिएको छ ।

(ग) कृषक प्रतिस्पर्धात्मक क्षमतामा कमी

२१ औं शताब्दीमा आएर पनि यस क्षेत्रका किसानहरू परम्परागत रूपमा खेती गर्दै आएको देखिन्छ । मानिसहरू धैरैजसो कृषिमा नै आधारित छन् तर आधुनिक तरिकावाट खेतीपाती गर्ने जनचेतना नभएका कारणले गर्दा कृषि पेशामा प्रतिस्पर्धात्मक क्षमता अभिवृद्धि भएको देखिँदैन ।

(घ) शिक्षा क्षेत्रमा कमी

यहाँ बसोबास गर्ने जातिहरूमा केही जातिहरूको शैक्षिक अवस्था कमजोर छ । मुलुकको समुन्नतिमा सम्पूर्ण जातिहरूमा शैक्षिक पहुँच पुऱ्याउन सक्नुपर्छ । शिक्षा नै राष्ट्र निर्माणको मूल आधार हो । यहाँका सबै क्षेत्रहरूमा वसोवास गर्ने आदिबासी, दलित तथा सीमान्तकृत र लोपोन्मुख जातिहरूमा यस्तो गरिवी र पछौटेपन व्याप्त रहनुको प्रमुख कारण नै शिक्षामा उनीहरूको पहुँच नहुनु हो । जुनसुकै समाज र राष्ट्रले पनि विकासको फड्को मार्न शैक्षिक जागरण र त्यसको वढी भन्दा वढी उपयोग नै हो । शिक्षालाई सर्वसुलभ तुल्याउँदै लगिएपनि त्यहाँका जातिहरूमा शिक्षाको महत्व वुझाउन नसक्दा त्यो उपलब्धीहीन बन्दै गएको छ । यस्ता जातिका बालवालिकाहरू विद्यालय नै नपुगेका र पुगेका पनि विद्यालय शिक्षा छाडेका भेटिन्छन् ।

उच्च शिक्षा प्राप्त गर्नेहरू अत्यन्त न्यून संख्यामा देखिनु दुःख लाग्दो कुरा हो । अझ प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षातर्फ लागेका जनजातिका बालवालिकाहरू त प्रायः नगन्य नै छन् । एकातिर व्यापक गरिवी छ भने अर्कातिर अज्ञानताले जरा गाडेको छ । शिक्षा क्षेत्रको विकास गर्न स्थानीय स्तरमै क्याम्पसको व्यवस्था मिलाउने, दलित र गरिब बस्तीमा बाल विकास केन्द्र स्थापना गर्ने, प्रौढ शिक्षा दिने र जनचेतनामूलक कार्यक्रम सञ्चालन गर्न सके यस क्षेत्रको शैक्षिक स्तरमा उन्नति हुने देखिन्छ ।

७.३ अन्य कारण

माथि उल्लेख गरिएका बाहेक गाउँपालिकामा विविध समस्याहरू देखिएका छन् । विभिन्न विषय क्षेत्रवाट पहिचान भएका मध्ये प्रमुख निम्न विषयहरू गाउँपालिकाको चुनौतीको रूपमा प्रस्तुत गरिएको छ ।

- राजनैतिक खिचातानी र विकासमा राजनीतिकरण ।
- विकास साझेदारहरूको संस्थागत क्षमता ।
- कृषि पेशामा आधुनिक (कृषि प्रविधि) र व्यवसायिकता नहुनु ।
- दक्ष जनशक्तिको उपलब्धतामा कमी ।
- सरोकारवालाहरूको बीचमा प्रतिबद्धता एवं उत्तरदायित्वको भावना ।
- विषयगत कार्यालयहरू बीच साझेदारीताको कमी ।
- कार्यक्रम कार्यान्वयनमा आवश्यक तालमेलको कमजोरी ।
- सबै क्षेत्रमा सिंचाईको समूचित व्यवस्थापन नहुनु ।
- योजना तर्जुमा दीर्घकालीन सोच नहुनु ।
- असन्तुलित विकास निर्माण ।
- गाउँ प्रति जनसमूदायको विकासको कमी ।
- असिमित आवश्यकताको बीचमा परिपूर्तिको कमि ।

यस बाहेक पनि गाउँपालिकाको अनेक चुनौतीहरू हाम्रासामू रहेका छन् । यी विविध खाले चुनौतीहरूलाई सबैको मन, वचन र कर्मले प्रतिवद्ध भई समाधान गर्नतर्फ लागेको खण्डमा समाज परिवर्तन गर्न अवश्य सकिन्छ ।

(ङ) खानेपानी तथा सिंचाई

यस क्षेत्रका वासिन्दाहरूको लागि स्वच्छ खानेपानी खानको लागि प्रयाप्त मात्रामा पाई धाराको व्यवस्था नभएको तथा सिँचाइको लागि कुलो व्यवस्था गर्न नसकेको कारण खेतीयोग्य जग्गा सुख्खामा परिणत हुन पुगेको छ ।

(च) वसाईंसराईंको प्रभाव

मानिसहरू एक ठाउँवाट अर्को ठाउँमा बसोबासको लागि सर्ने प्रक्रियालाई नै बसाइँसराइँ भनिन्छ । यस गाउँपालिकाको वसाइँसराइँको अवस्थालाई नियाल्दा धेरै मात्रमा आफ्नो स्थान छोडेर अन्य जिल्लामा गएको पाइन्छ । भौगोलिक विकटता देशको राजनैतिक लुछाचुडी तथा विभिन्न कारणहरूले गर्दा मानिसहरू आफ्नो स्थायी बसोबास छोडेर नयाँ ठाउँमा बसोबासको लागि जाने गरेका छन् । यसरी यस गाउँपालिकामा बसोवास गरी आएका केही मानिसहरू सेवा र सुविधा प्राप्त गर्न र सहज जीवनयापन गर्ने उद्देश्यले जिल्ला बाहिर बसाईंसराइ गर्ने गरेको पाइन्छ । यसै गरी रोजगारीको लागि दीर्घकालीन तथा मौसमी रूपमा विदेश जानेको संख्या पनि उल्लेख्य रहेको पाइन्छ ।

रोजगारीको खोजीमा भारतकादिल्ली, पँजाब, बम्बई आदि शहरहरू तथा साउदी, दुबै, कतार, मलेसिया, मकाउ, अष्ट्रेलिया, इजरायल, कोरिया, जापन, थाइल्याण्ड, क्यानडा, लण्डन, युरोप र अमेरिका आदि देशहरूमा रोजगारको शिलशिलामा काम गर्न जाने गरेको पाइन्छ । घर छोडेर वाहिर गएका महिला पुरुषहरू के कति छन् भन्ने तथ्याङ्क तल तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

७.४ घरधूरीमा मानिसहरू अनूपस्थितको आधारमा घरधूरी विवरण संख्याः

यस गाउँपालिकाको जम्मा घरधुरी संख्या **४५५७** छ भने यी घरधुरीहरू मध्ये केही घरधुरीहरू खाली रहेका छन्। जस्मा पुरुष तथा महिला विविभन्न कारणबाट घर छोडेर प्रदेशिएका छन्। ती घरहरूको संख्या तथा घर छोडने पुरुष तथा महिलाको संख्या तल तालिकामा निम्न लिखित रूपमा दिइएको छ ।

क्र.सं.	अनुपस्थित घरधुरी	घर बाहिर गएका पुरुष	घर बाहिर गएका महिला
	७८०	९३२	९१

श्रोतः केन्द्रीय तथ्यांक विभाग, राष्ट्रिय जनगणना २०६८ अनुसार

जिल्ला प्रशासन कार्यालयमा दर्ता भएका संस्थाहरूको विवरण

क्र.सं.	संस्थाको नाम ठेगाना	दर्ता नं.	दर्ता मिति
१	मावर युवा समाज मझुवा, वडा नं. ८	७२४	२०६७/९/१४
२	कुशेश्वर माहादेव स्थान संरक्षण समिति, कुशेश्वर दुम्जा	७३७	२०६७/१०/२०
३	ब्राईट फ्युचर युथ क्लब, सितलपाटी	७४९	२०६७/१२/१७
४	नव विहानी युवा क्लब, सितलपाटी	७५३	२०६७/१२/२२
५	कृष्ण वि.पि.गिरिजा समाज संस्था, कुशेश्वर दुम्जा वडा नं. ३	७६७	२०६८/२/१२
६	प्रगतिशिल सामुदायीक विकास संस्था, सितलपाटी वडा नं. ४	८३९	२०६९/१/५
७	भुवनेश्वरी युवा क्लव, सितलपाटी वडा नं.५	८५९	२०६९/३/३

जिल्लाबाट सञ्चालित गाउँपालिकामा कार्यरत गैर सरकारी संस्थाहरू

क्र.सं.	गैर सरकारी संस्थाको नाम	कामको प्रकृति	कैफियत
१	एल डि एफ	सामाजिक परिचालन	
२	सिडस	महिला शसक्तिकरण तथा कृषि	
३	सहमति	लघु उद्यम तथा सहकारी	
४	सा.वि.स.का.	सामाजिक परिचालन गरिवी निवारण	
५	भि. डब्लु. सि.सि.	महिला मानव अधिकार	

सामुदायीक भवनहरूको विवरण

क्र.स.	विवरण	ठेगाना	कैफियत
१.	रेडक्रसको उपशाखा सामुदायिक भवन	वडा नं.७	
२.	महिला सामुदायिक भवन	वडा नं. ६	
३.	तरकारी कलेक्सन सेन्टर सामुदायिक भवन	वडा नं. ३	
४.	वन कार्यालय सामुदायिक भवन	वडा नं.३	
५.	सानो न्यौपाने डाँडा वनको सामुदायिक भवन	वडा नं.४	

खेलकुद मैदानहरूको विवरण

क्र.स.	विवरण	ठेगाना	कैफियत
१.	मतनबास खेलमैदान	वडा नं. ७	
२.	गणेश मा.वि. खेलमैदान	वडा नं. ७	
३.	भुमेश्वर नि.मा.वि. खेलमैदान	वडा नं. ७	
४.	महाकाली चौर खेलमैदान	वडा नं. ६	
५.	लामटार खेलमैदान	वडा नं. ६	
६.	कुइनटार खेलमैदान	वडा नं. ६	
७.	मुलकोट खेलमैदान	वडा नं. ५	
८.	कुशेश्वर पानी पोखरी विद्यालय खेलमैदान	वडा नं. १	

पाटीपौवा तथा चौताराहरूको विवरण

क्र.सं.	पाटीपौवा र चौताराहरूको नाम	वडा नं.	कैफित
१.	गैरी गाउँ चौतारा	वडा नं ७	
२.	मझुवा चौतारा १ र २	वडा नं ७	
३.	लामाडाँडा चौतारा	वडा नं ७	
४.	चालिसे चौतारा	वडा नं ७	
५.	सितलपाटी पाटीपौवा	वडा नं ६	
६.	खाल्डे पाटीमौवा	वडा नं ६	
७.	सेतु पाटीपौवा	वडा नं ६	
८.	माले पाटीपौवा		
९.	चैनपुर चौतारा	वडा नं ६	
१०.	गाउँखर्क चौतारा	वडा नं ६	
११.	वरपिपल चौतारा	वडा नं ६	
१२.	दारेगौडा चौतारा	वडा नं ६	
१३.	खाल्डे चौतारा	वडा नं ६	
१४.	भाजुमाने पाटीपौवा	वडा नं. ३	
१५.	गणेशथान पाटीपौवा	वडा नं. ३	
१६.	पाहुनाघर पाटीपौवा	वडा नं. ३	
१७.	ताम्लिङ चौतारा	वडा नं. ३	
१८.	सेते पाटीपौवा	वडा नं. ३	
१९.	बेशीटोल चौतारा	वडा नं. ३	
२०.	बोहोरेटार चौतारा	वडा नं. ३	
२१.	गुठबजार चौतारा	वडा नं. ३	
२२.	अल्छी ढुङ्गा चौतारा	वडा नं. ३	
२३.	मरुवा डाँडा चौतारा	वडा नं. ३	
२४.	शिखर पटेरी चौतारा	वडा नं. ३	
२५.	शहिदगेट चौतारा	वडा नं. ३	
२६.	स्वामीको बोट चौतारा	वडा नं. ३	

क्र.सं.	पाटीपौवा र चौताराहरूको नाम	वडा नं.	कैफियत
२७.	कालीमाटी चौतारा	वडा नं. ३	
२८.	लक्ष्मीडाँडा चौतारा	वडा नं. ४	
२९.	फलामेचौर चौतारा	वडा नं. ४	
३०.	भञ्ज्याङ्ग चौतारा	वडा नं. ४	
३१.	सानो न्यौपाने डाँडा चौतारा	वडा नं. ४	
३२.	लखनपुर चौतारा	वडा नं. ४	
३३.	डाँडी चौतारा	वडा नं. ४	
३४.	चिहाने भञ्ज्याङ्ग चौतारा	वडा नं. ४	
३५.	धारापानी चौतारा	वडा नं. ४	
३६.	कोटगाउँ चौतारा	वडा नं. ५	
३७.	सेतेपाटी पलधुरी पाटीपौवा	वडा नं. ५	
३८.	स्वामीबोट चौतारा	वडा नं. ५	
३९.	वरपिपल चौतारा	वडा नं. ५	
४०.	लिते भञ्ज्याङ्ग चौतारा	वडा नं. ५	
४१.	पुरानो गा.वि.स.भवन वरपिपल चौतारा	वडा नं.५	
४२.	शक्ति पोखरी चौतारा	वडा नं. १	
४३.	भञ्ज्याङ्ग चौतारा	वडा नं. १	
४४.	थुम्की चौतारा	वडा नं. १	
४५.	कालो बराकोबोट चौतारा	वडा नं. १	
४६.	आँपघारी चौतारा	वडा नं. १	
४७.	नेपालथोक पाटीपौवा	वडा नं. २	
४८.	मानडाँडा चौतारा		

स्थानिय सरकारको निर्वाचित पदाधिकारीहरुको विवरण:

क्र.सं.	नाम थर	पद	ठेगाना	सम्पर्क नं.
१.	दिपा बोहोरा(दाहाल)	अध्यक्ष	सू.गा.पा. ५	९८४४०८२०१४
२.	दिर्व सिं मुक्तान	उपाध्यक्ष	सू.गा.पा. १	९८४१२३०६६०
३.	विमलमान सिं मोक्तान	वडा अध्यक्ष	सू.गा.पा. १	९८१९६२०७००
४.	भोजकुमार सिंजाली	वडा अध्यक्ष	सू.गा.पा. २	९८४१३८८३७८
५.	रामचन्द्र आचार्या	वडा अध्यक्ष	सू.गा.पा. ३	९८६४०२९४४०
६.	शंखर वहादूर जर्गा	वडा अध्यक्ष	सू.गा.पा. ४	९८००८७१२७०
७.	कृष्णराज दाहाल	वडा अध्यक्ष	सू.गा.पा. ५	९७४४०४९८८८
८.	लक्ष्मीप्रसाद तिमल्सेना	वडा अध्यक्ष	सू.गा.पा. ६	९८४४२०६०५४
९.	लालवहादूर गोले	वडा अध्यक्ष	सू.गा.पा. ७	९८४४१७७६१८
१०	गणेशकुमार तामाङ	सदस्य	सू.गा.पा. १	९८४१९७३४४९७
११	चण्डिका सार्की	दलित महिला सदस्य	सू.गा.पा. १	
१२	नवराज भण्डारी	सदस्य	सू.गा.पा. १	९८६०४३११५९
१३	महिमा भुजेल	महिला सदस्य	सू.गा.पा. १	९८०८१२५७७३

क्र.सं.	नाम थर	पद	ठेगाना	सम्पर्क नं.
१४	सन्तोष विश्वकर्मा	का.सदस्य	सू.गा.पा. १	९८१८४१४०४८
१५	अम्बर.ब वुर्जा	सदस्य	सू.गा.पा. २	९८१३०२६०९०
१६	साने सर्कीनी	दलित महिला सदस्य	सू.गा.पा. २	९८१३२९७९३०
१७	सुव्वा तामाङ	सदस्य	सू.गा.पा. २	९८४१३८३२०३
१८	अस्मिता राई	महिला सदस्य	सू.गा.पा. २	९८१३०२६०९०
१९	सम्भना कोइराला	महिला सदस्य	सू.गा.पा. ३	९८१९६७५४००
२०	सीता नेपाली	सदस्य	सू.गा.पा. ३	९८१३२१२५४७
२१	हेमप्रसाद धिमाल	सदस्य	सू.गा.पा. ३	९८५११७९९१०
२२	बाबुराम पुरी	सदस्य	सू.गा.पा. ३	९८६१६५३६३४
२३	ओम वहादुर किङरिङ	सदस्य	सू.गा.पा. ४	९८६१३२७८७४
२४	कविता दर्जी दमाई	दलित महिला सदस्य	सू.गा.पा. ४	९८१८७६८४१८
२५	कृष्णमाया न्यौपाने	महिला सदस्य	सू.गा.पा. ४	९८१८०९६९१८
२६	बाशु अधिकारी	सदस्य	सू.गा.पा. ४	९८०८६२९४६०
२७	विन्दाकुमारी थापा	महिला सदस्य	सू.गा.पा. ५	९७४४०४९६३३
२८	मैया अछामि	दलित महिला सदस्य	सू.गा.पा. ५	९८१५८३३२२७
२९	यम वहादुर सुनुवार	सदस्य	सू.गा.पा. ५	९८६१४८८६८४९
३१	हिरा वहादुर दमाई	सदस्य	सू.गा.पा. ५	९७४४०५३६०५
३२	श्री कुमार राना	सदस्य	सू.गा.पा. ६	९८४१७०२२१६
३३	शिव थापा	सदस्य	सू.गा.पा. ६	९८४१८६५६७०
३४	विमला तोलाङगे	दलित महिला सदस्य	सू.गा.पा. ६	९८१६८२१५४१
३५	निरकुमारी राना	महिला सदस्य	सू.गा.पा. ६	९८४४२०६२३१
३६	सम्वर व.माझी	का सदस्य	सू.गा.पा. ६	९८४४२२८८५५
३७	दिपवहादुर घिसिङ	संदस्य	सू.गा.पा. ७	९७४४०४४६०३
३८	भद्र कुमारी वि.क	दलित महिला सदस्य	सू.गा.पा. ७	९८०८१५५९७६
३९	यूवराज दाहाल	सदस्य	सू.गा.पा. ७	९८४४०८१६३३
४०	सुनमाया थापा मगर	महिला सदस्य	सू.गा.पा. ७	९८४१०९८८९०

राजनैतिक दलका प्रतिनिधिहरूको नामावली

क्र.सं.	नाम थर	पद	सम्पर्क नं.
१	श्री विमलमान मोक्तान	नेपाली काँग्रेस	९८१९६२०७००
२	श्री दुधराज पुलामी	ए.मा.ले.	९८०३०७८२९९
३	श्री बलराम कोइराला	ए.मा.ले.	९८१३०३८२२०
४	श्री कौशल कोइराला	ए.मा.ले.	९८५४०४१०६९
५	श्री विनोद कोइराला	विद्यालय	९८१८६१००७५
६	श्री नारायण नेपाल		९८१९८८८१७०
७	श्री विष्णु सिजाली		९८१४८९५००६

जिल्लामा रहेको प्रमुख सरकारी कार्यालयहरूको नाम र फोन नम्बरहरू

क्र.सं.	कार्यालयको नाम	फोन नं.	निवास फोन नं.
१	सिन्धुली जिल्ल अदालत	०४७५२०१८०	०४७५२०४६१
२	जिल्ला प्रशासन कार्यालय	०४७५२०१३३	०४७५२०२५५
३	जिल्ला विकास समितिको कार्यालय	०४७५२०१४९	०४७५२०३४४
४	पशुपति प्रसाद गण	०४७५२०१०२	०४७५२०१००
५	जिल्ला प्रहरी कार्यालय	०४७५२०५९९	०४७५२०५९९
६	कमलामाई नगरपालिका कार्यालय	०४७५२०२४५	०४७५२०२५२
७	जिल्ला शिक्षा कार्यालय	०४७५२०१७५	०४७५२०१७५
८	कोष तथा लेखा नियन्त्रण कार्यालय	०४७५२०१४०	०४७५२०१४०
९	जिल्ला कृषि विकास कार्यालय	०४७५२०१६६	०४७५२०१६६
१०	जिल्ला पशु सेवा कार्यालय	०४७५२०१८५	०४७५२०१८५
११	महिला विकास कार्यालय	०४७५२०१०६	०४७५२०१०६
१२	जिल्ला भू-संरक्षणको कार्यालय	०४७५२०२०५	०४७५२०२०५
१३	जिल्ला वन कार्यालय	०४७५२०१३५	०४७५२०१३५
१४	जिल्ला खानेपानी तथा सरसफाई	०४७५२०११५	०४७५२०११५
१५	जिल्ला प्राविधिक कार्यालय	०४७५२०२८८	०४७५२०२८८
१६	मालपोत कार्यालय	०४७५२०१२५	०४७५२०१२५
१७	जिल्ला हुलाक कार्यालय	०४७५२०१२१	०४७५२०१२१
१८	जिल्ला आयुर्वेद स्वास्थ्य केन्द्र	०४७५२०३४३	०४७५२०३४३
१९	राष्ट्रिय अनुसन्धान जिल्ला कार्यालय	०४७५२०२३३	०४७५२०२३३
२०	कन्दमुल तथा तरकारी विकास केन्द्र	०४७५२०१२२	०४७५२०१२२
२१	घरेलु तथा साना उद्योग कार्यालय	०४७५२०१२४	०४७५२०१२४
२२	नापी शाखा	०४७५२०१३९	०४७५२०१३९
२३	कारागार शाखा	०४७५२०२५७	०४७५२०२५७
२४	शाखा तथ्याङ्क कार्यालय	०४७५२०१२८	०४७५२०१२८
२५	कृषि विकास बैंक	०४७५२०१७०	०४७५२०१७०
२६	नेपाल टेलिकम	०४७५२०१११	०४७५२०२२२
२७	नेपाल विद्युत प्राधिकरण	०४७५२०१५०	०४७५२०१५०
२८	सिन्धुली बहुमुखी क्याम्पस	०४७५२००६६	०४७५२००६६
२९	जिल्ला स्वास्थ्य कार्यालय	०४७५२०१८८	०४७५२०१८८
३०	सिन्धुली अस्पताल	०४७५२०१४५	०४७५२०१४५
३१	राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक	०४७५२०१५५	०४७५२०१५५

श्रोत:-जि.वि.स.सिन्धुलीको पार्श्वचित्र